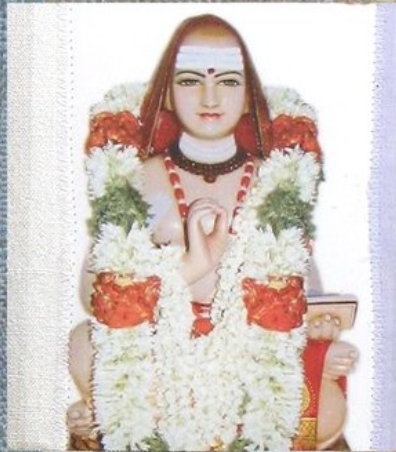

दृग्दृश्य विवेक

DRG DRŚYA VIVEKA

Śaṅkara

OVER ONDERSCHIED TUSSEN
DE KENNER EN HET GEKENDE
(Verzen 1- 46)

दृग्दृश्य विवेक

Dṛg Dṛśya Viveka

**Over Onderscheid tussen
de Kenner en het Gekende**

(verzen 1 - 46)

In dit boekje zijn opgenomen van *Dṛg Dṛśya Viveka*:

- De Nederlandse vertaling van de oorspronkelijke tekst
- De Nederlandse vertaling met toelichtende voetnoten en aanhangsels
- De volledige Sanskrit tekst in Devanāgarī schrift
- De volledige Sanskrit tekst in translitteratie
- Woord voor woord vertaling naar het Nederlands
- De Engelse vertaling van Swāmī Nikhīlananda

Uitgave augustus 2021

ISBN/EAN:

Afbeelding op de omslag: *Śaṅkara*. Textiel (gemengd materiaal) achter glas, 70x50 cm. Ontwerp en vervaardiging door Madelon de la Rive Box, 2007

Verantwoording

Na de vertaling van enkele werken van Śaṅkara kwam onlangs het aan hem toegeschreven werk *Dr̥g Dr̥śya Viveka*¹ ineens op mijn pad. In een ander werk van 21 verzen, *Brahmajñānāvalīmālā* genaamd, geeft Śaṅkara een bloemlezing van de Werkelijkheid, Brahman. Vers 17 hiervan luidt:

*De principes van de 'ziener' en het 'geziene',
Zijn verschillend van elkaar,
De ziener is Brahman, het geziene is illusie
Dit is de uitroep van Vedānta.*

In *Dr̥g Dr̥śya Viveka* legt Śaṅkara dit onderscheid tussen de ziener en het geziene uit en door het aanreiken van op deze kennis gebaseerde oefeningen van meditatie helpt hij de zoeker de enige Werkelijkheid, Brahman, te verwezenlijken.

In het eerste deel van 31 verzen van *Dr̥g Dr̥śya Viveka* heeft Śaṅkara op beknopte wijze het onderscheid tussen de kenner en het gekende uitgelegd. De kenner is de getuige, onveranderlijk en eeuwig, het gekende illusie, veranderlijk en voorbijgaand. Wanneer echter de getuige zich identificeert met valse opleggingen ervaart deze zich als een individu, de jīva. Met het aangeven van de wijze waarop deze identificatie ongedaan kan worden gemaakt² beschrijft Śaṅkara ten slotte de werkelijke aard van de jīva, niet verschillend van Brahman, zijnde de hoogste waarheid³.

Zolang echter de jīva deze non-duale staat niet heeft verwerkelijkt bevindt hij zich in dualiteit, onderscheid makend tussen het 'ik' en de 'wereld', zowel in de wakende als in de droomstaat. Onderzoek naar wie dat 'ik' is en wat de 'wereld' is vindt plaats in de wakende staat. Het is dan vanzelfsprekend dat de jīva zich afvraagt wie dan de jīva is die in de wakende staat onderzoek doet en wie de dromende jīva. Śaṅkara beantwoordt deze vragen in de verzen 32 t/m 46.

In deze 16 verzen geeft Śaṅkara uitleg over de aard van de jīva verwijzend naar de drie verschillende waarheidsniveaus waarin de jīva zich manifesteert. Deze waarheidsniveaus zijn *prātibhāsika satya*, *vyāvahārika satya* en *pāramārthika satya*. In *prātibhāsika satya* heeft de jīva illusies, verbeeldingen, dromen enz. die wanneer ze zich voordoen voor werkelijk

¹ *Dr̥g Dr̥śya Viveka*: letterlijke betekenis: 'onderscheid tussen de ziener en het geziene', zo wordt dit onderscheid in het eerste vers uitgelegd.

² Onderzoek, gebruik van de rede en meditatie.

³ Vers 31.

worden gehouden. Een klassiek voorbeeld is het zien van een slang in een stuk touw. Deze jīva noemt Śaṅkara *pratibhāsika jīva*, ofwel de illusoire jīva. *Vyāvahārika satya* is de wakende staat van het dagelijks leven die de jīva ervaart en voor werkelijk houdt. Hierin wordt tevens de onwerkelijkheid van de ervaringen in *pratibhāsika satya* erkend, zoals 'het was slechts een droom' of 'het is een stuk touw maar geen slang'. Śaṅkara noemt deze jīva de *vyāvahārika* of de 'empirische' (in de wakende staat handelende) jīva.

Kenmerkend voor deze twee illusoire waarheidsniveaus (*pratibhāsika satya* en *vyāvahārika satya*) is de dualiteit, 'ik' en 'de wereld' als gevolg van identificatie van het getuige-bewustzijn, met opleggingen (*upadhi's*). *Pāramārthika satya* staat voor de hoogste of volledige waarheid en onderscheidt zich van de eerste twee door afwezigheid van dualiteit; geen 'ik' en een wereld als van elkaar onafhankelijke entiteiten. Er is noch slang noch touw, noch 'ik' noch de 'wereld', maar één ondeelbaar, non-duaal bewustzijn. Dat is de werkelijke aard van de jīva, de *jīvātman*, of de *pāramārthika jīva*.

Met deze uitleg wordt tevens Śaṅkara's uitspraak in vers 20 van *Brahma-jñānāvalīmālā* over het niet van elkaar verschillend zijn van de jīva en Brahman¹ onderbouwd. Want de jīva die hier bedoeld wordt is de *pāramārthika jīva*, en niet de *vyāvahārika jīva*. Het is ook de *pāramārthika jīva* wiens eenzelligheid met Brahman in de mahāvākya's wordt verkondigd, zoals 'Gij' in "Dat zijt Gij" (*Tattvamasi*) en 'Ik' in "Ik ben Brahman" (*Ahambrahmāsmi*). De ongeldigheid van deze verklaringen voor de *vyāvahārika jīva* heeft Śaṅkara in de verzen 241-243 e.v. van *Vivekacūḍāmaṇi* uitgelegd.

Voor deze complete vertaling van 46 verzen² heb ik gebruik gemaakt van vier verschillende Engelse vertalingen waarvan drie de oorspronkelijke Sanskrit tekst in Devanāgarī schrift en de woord voor woord vertaling hiervan bevatten. In tegenstelling tot de Engelse vertalingen, maar in navolging van Śaṅkara, en mede door de gunstige ervaringen met de eerdere vertalingen gaf ik er de voorkeur aan om ook deze vertaling in versvorm weer te geven. Een tekst in versvorm leent zich beter voor recitatie en de inhoud blijft, al of niet na diepgaande studie en herkenning van de betekenis, beter in het geheugen hangen.

In dit boekje is eerst de vertaling in versvorm zonder enige toelichting, zoals de oorspronkelijk tekst van Śaṅkara, kort en bondig, weergegeven. Daarna

¹ "Brahman is werkelijk, de wereld is illusie, het individu (jīva) is niet verschillend van Brahman."

² Sommige Engelse vertalingen bestaan uit de eerste 31 verzen.

volgt dezelfde tekst met toelichtingen met name over de gebruikte terminologie. Voor belangstellenden heb ik er tevens de Sanskrit tekst in Devanāgarī schrift, de transliteratie en de woord voor woord vertaling aan toegevoegd. Hierbij heb ik in ruime mate dankbaar gebruik gemaakt van de vertalingen van Swami Nikhilananda en Swami Tejomayananda.

Om *Dr̥g Dr̥śya Viveka* voor een grote groep belangstellenden toegankelijk te maken heb ik het gebruik van Sanskrit woorden in de verzen gemeden. Zoals bij het vertalen van eerdere Sanskrit teksten werd ik echter ook hier geconfronteerd met het dilemma van het vinden of bedenken van Nederlandse equivalenten van Sanskrit begrippen. Een andere complicatie is dat een Sanskrit woord, afhankelijk van de context, meerdere betekenissen kan hebben wat soms tot verwarring bij de lezer kan leiden. Ook blijkt dat er in verschillende werken niet altijd dezelfde betekenis aan hetzelfde Sanskrit woord wordt toegekend. In deze vertaling is waar nodig een gebruikt Sanskrit woord in voetnoten toegelicht en eventuele toevoegingen aan de oorspronkelijke tekst zijn tussen vierkante haakjes geplaatst. Om redenen van het bovenstaande dient de hier gemaakte conventie van terminologie niet als algemeen geldend beschouwd te worden. Overigens, vormt de woordkeuze het voornaamste onderliggende verschil tussen de geraadpleegde Engelse vertalingen. Volledigheidshalve is de Engelse vertaling van Swami Nikhilananda aan dit boekje toegevoegd.

In *Dr̥g Dr̥śya Viveka* is de aangereikte kennis op een zeer compacte wijze verwoord; er is geen woord te veel! Ik heb echter de verleiding niet kunnen weerstaan om verklarende voetnoten bij de verzen toe te voegen. Bovendien is er, in navolging van Engelse vertalingen, een inleidende tekst bij de verzen toegevoegd. Ik ben van mening dat Śaṅkara dit werk in deze compacte vorm aan ons heeft toevertrouwd en de diepe betekenis van het aangeboden zal zich aan hem die zich tot dit werk aangetrokken voelt tijdig openbaren onder de daarvoor geschikte omstandigheden zoals bij een stille, contemplatieve staat, al of niet in groepsverband.

De verkorte Tamil vertaling van *Dr̥g Dr̥śya Viveka* door Śrī Ramaṇa Maharṣi wordt vooraf gegaan door een kort eerbetoon aan Śaṅkara in de vorm van een inleidend vers dat de essentie van dit werk in enkele regels weergeeft en dat ik hier graag citeer:

*O, Gij, verheven Śaṅkara,
Gij zijt het subject
Dat kennis heeft
Van subject en object.*

*Laat het subject in mij vernietigd worden
 Als subject én object.
 Want dan rijst in mijn geest
 Het licht van de Heer alleen.*

Moge dit werk voor allen een bron van inspiratie zijn.

Ferit Arav
 Hengelo, augustus 2021

Noot:

De studie van hoofdstuk 18, (*Tat tvam asi*) van Śaṅkara's werk Upadeśa Sāhasrī kan van grote betekenis zijn bij het doorgronden van de betekenis van de verzen 32-46.

De aard van wat er in de droomstaat en in de wakende staat ervaren wordt en de aard van diegene die deze staten ervaart, heeft Śaṅkara in zijn korte werk *Pañcikaraṇam* beschreven. In *Pañcikaraṇam Vārtikam* heeft Sureśvarācārya dat in 68 verzen nader uitgelegd.

Inhoudsopgave:

Verantwoording	7
De Nederlandse vertaling in versvorm	9
De Nederlandse vertaling in versvorm, Sanskrit tekst in Devanāgarī schrift, transliteratie en woord voor woord vertaling en toelichtingen	15
Bijlage 1: Schematische weergave van de verzen 6, 8 en 9.	60
Bijlage 2. Gradaties en soorten van meditatie / <i>samādhi</i> .	60
Bijlage 3. Transliteratie ten behoeve van reciteren	61
Bijlage 4. Engelse vertaling door Swami Nikhilananda	64
Literatuur	68

Eer aan alle Leraren die de genade van het Zelf zonder ophouden overvloedig over allen uitstorten en de zoekers naar waarheid de weg naar zelfkennis wijzen.

Over Onderscheid tussen de Kenner en het Gekende

(Dṛg Drśya Viveka)

Al onze waarnemingen behoren tot het niet-Zelf (*anātman*). De onveranderlijke Ziener is waarlijk het Zelf. De ontelbare geschriften verkondigen enkel en alleen het onderscheid tussen het Zelf en het niet-Zelf.¹

De verzen

1. Beelden zijn het geziene en het oog is hun ziener
Dat oog is het geziene en de geest is zijn ziener.
Gedachten zijn het geziene en de getuige is hun ziener;
De getuige zelf wordt door niets anders gezien.
2. Waargenomen beelden zijn talrijk en gevarieerd
Door verschillen als blauw, geel, grof, fijn, kort, lang enz.
Maar het oog dat ze waarneemt
Blijft altijd één en hetzelfde.
3. Blindheid, wazigheid en scherpste,
Zijnde de condities van het oog,
Worden gekend door één en dezelfde geest;
Zo ook is het met het oor, de huid enz.
4. Het één en onveranderlijke bewustzijn
Verlicht ook [de gesteldheden van de geest
Zoals] begeerte, intentie, twijfel, geloof, ongeloof,
Vastberadenheid, bescheidenheid, angst enz.
5. Dat bewustzijn rijst niet op noch gaat het onder,
Het groeit niet noch raakt het in verval,
Het straalt uit zichzelf en verlicht alles
Zonder toedoen van iets anders.
6. Vanwege de reflectie van het bewustzijn
Lijkt het intellect een bewuste entiteit
En doet zich voor in twee vormen;
Als het ego en als het denkvermogen.

¹ Dit zijn de inleidende woorden van Śrī Ramaṇa Maharṣi op zijn Tamil vertaling van *Dṛg Drśya Viveka*

7. De identificatie van deze reflectie met het ego
Is als het samengaan van hitte en een ijzeren bol;
Zo ook door identificatie van het ego met het lichaam
Gaaf het lichaam door voor een bewuste entiteit.
8. Drievoudig is de identificatie van het ego:
Met de reflectie van het bewustzijn, wat natuurlijk is;
Met het lichaam, vanwege vroegere daden;
En met de Getuige vanwege begoocheling.
9. De wederzijdse identificatie van het gereflecteerde bewustzijn en het ego
Eindigt niet zolang het ego als werkelijk wordt beschouwd.
De andere twee identificaties verdwijnen respectievelijk
Met het oplossen van *Karma* en bij het dagen van zelfkennis.
10. In diepe slaap is het ego opgelost
En het lichaam lijkt bewusteloos.
In de droomstaat is het ego halfmanifest
En in de wakende staat volmanifest.
11. Aangezet door de neigingen verbeeldt het denkvermogen,
Zich identificerend met de reflectie van het bewustzijn,
Een [innerlijke] wereld [van dromen] in de droomstaat,
Zo ook met de ogen een wereld buiten in de wakende staat.
12. Het éne onbewuste subtiële lichaam,
Bestaande uit het ego en de geest,
Ondergaaf de drie staten
En ook geboorte en dood.
13. Waarlijk, tot *Māyā* behoren de twee krachten
Van de aard van versluiering en projectie.
De kracht van projectie schept de wereld
Vanaf het subtiële lichaam tot het gehele universum.
14. Manifestatie van namen en vormen
In de substantie Bestaan-bewustzijn-gelukzaligheid,
Zijnde de essentie van Brahman,
Is de schepping, zoals schuim enz. in de oceaan.
15. De andere kracht van *Māyā* versluiert het onderscheid
Tussen de ziener en het geziene binnenin,
En ook tussen Brahman en de schepping buiten.
Dit is de oorzaak van herhaalde geboorten.

16. Door identificatie met het stoffelijke lichaam
En zijn nabijheid tot de Getuige, komt het subtiële lichaam
Vanwege de reflectie van het bewustzijn, schijnbaar tot bestaan
Als het belichaamde Zelf, het individu dat handelt en ervaart.
17. Deze belichaming van het Zelf, het individu,
Ontstaat in de Getuige door valse oplegging.
Als de versluierende kracht is verdwenen
Wordt het onderscheid helder en verdwijnt de oplegging.
18. Zo ook lijkt [de onveranderlijke] Brahman
Veranderlijk van aard te zijn
Door de invloed van de [versluierende] kracht
Die het onderscheid tussen Hem en de schepping bedekt.
19. Zo ook wordt met de verdwijning van de versluierende kracht
Het onderscheid tussen Brahman en de wereld helder.
Want verandering bestaat alleen in de schepping
En nimmer in [de onveranderlijke] Brahman.
20. Al wat waargenomen wordt heeft vijf aspecten
Bestaan, verschijning, dierbaarheid, vorm en naam
Van deze vijf behoren de eerste drie tot Brahman
En de daaropvolgende twee tot de wereld.
21. Bestaan-bewustzijn-gelukzaligheid
Is dezelfde in ruimte, lucht, vuur, water en aarde,
En ook in goden, dieren, mensen enz.
[Alleen] namen en vormen verschillen.
22. Negeer daarom namen en vormen,
En toegewijd aan Bestaan-bewustzijn-gelukzaligheid
Beoefen voortdurend meditatie,
[Intern] in het Hart, of extern.
23. De oefening van interne meditatie [in het Hart]
Kent twee soorten: met en zonder dualiteit.
Meditatie met dualiteit is alweer in twee soorten,
Met de associatie van een object of van een woord.
24. In het denken oprijzende gedachten zoals verlangens enz.
Zijn [te beschouwen als] het geziene,
Mediteer op [je eigen] bewustzijn als hun getuige.
Dit is meditatie met dualiteit, geassocieerd met het geziene.

25. “Ik ben Bestaan-bewustzijn-gelukzaligheid,
Ongehecht, uit zichzelf stralend en vrij van dualiteit.”
Dit is de oefening van meditatie met dualiteit
Geassocieerd met woorden.
26. Maar de niet-duale staat van meditatie gelijkt
Een [niet flikkerende] vlam op een windvrije plaats,
Als gevolg van volledig geabsorbeerd zijn in de gelukzaligheid
Van de realisatie van het Zelf, vrij van het geziene en van woorden.
27. De eerste soort [externe] meditatie kan beoefend worden
Met elk willekeurig extern object, net als bij interne meditatie.
Die meditatie is het scheiden van naam en vorm
Van puur [en onveranderlijk] bestaan.
28. Werkelijkheid is ongedeeld, van dezelfde essentie,
Van nature Bestaan-bewustzijn-gelukzaligheid.
Zulk een ononderbroken contemplatie
Is meditatie van de middensoort.
29. De absolute innerlijke stilte bij de ervaring van gelukzaligheid
Is de derde soort meditatie zoals eerder beschreven.
[Men] dient zijn tijd voortdurend
Aan deze zes soorten meditaties te besteden.
30. Met de verdwijning van de identificatie met het lichaam
Wordt het Allerhoogste Zelf gekend,
Waar ook het denken dan naar toe gaat
Is er de ervaring van meditatie.
31. De hartknoop is doorgehakt,
Geen twijfel bleef overeind,
Alle *karma* 's zijn uitgedoofd.
Bij het zien van Hem die hoog en laag is.
32. De jīva manifesteert zich op drie verschillende wijzen;
De tweede en derde zijn de begrensde onwerkelijke voorstellingen
Respectievelijk in de wakende staat en in de droomstaat.
Maar de eerste is de werkelijke aard van de jīva.
33. Begrenzing is denkbeeldig,
Maar wat begrensd schijnt is werkelijk.
Het jīvaschap (van het Zelf) ontstaat door opleggingen,
Maar het heeft, vanzelfsprekend, de aard van Brahman.

34. Vedische verklaringen zoals 'Dat zijt Gij' verklaren
De eenzelveheid van de ondeelbare Brahman met de jīva,
Maar niet in de betekenis
Van de andere twee jīva's.
35. In Brahman vindt māyā zijn kracht
Van versluiering en projectie.
Het versluiert Brahman en doet Hem verschijnen
Als de wereld en het belichaamd wezen (jīva).
36. Wanneer bewustzijn door het misleide intellect handelt
En de gevolgen daarvan ondergaat, heet het jīva.
En dit alles, bestaande uit de elementen en hun voortbrengsels,
Die als ervaringsobjecten dienen, wordt wereld genoemd.
37. Deze twee, hebben sinds beginloze tijden
Alleen een empirisch bestaan
Dat voort duurt tot de realisatie van bevrijding.
Daarom worden ze empirisch genoemd.
38. Slaap, in samenhang met de misleide voorstelling in bewustzijn
Is van de aard van versluiering en projectie.
Hij bedekt eerst het persoonlijke zelf en de kenbare wereld,
En dan verbeeldt hij ze in dromen opnieuw.
39. Deze twee zijn verbeeldingen;
Zij bestaan alleen tijdens droomervaring.
Want niemand ziet na het ontwaken uit een droom
Ze weer wanneer hij opnieuw droomt.
40. De *prātibhāsika jīva* beschouwt,
De droomwereld als werkelijk.
De *vyāvahārika jīva* echter
Beschouwt die wereld als onwerkelijk.
41. De *vyāvahārika jīva* ziet deze wereld
[In wakende staat] als werkelijk.
Maar de *pāramārthika jīva*
Weet dat het onwerkelijk is.
42. Alleen de *pāramārthika jīva* weet dat
Zijn eenzelveheid met Brahman werkelijk is.
Hij ziet geen ander, en weet
Als hij een ander ziet dat het onwerkelijk is.

43. Op dezelfde wijze als de eigenheden van water
 Zoals zoetheid, vloeibaarheid en kilte
 Ook in de golven zitten en dan ook
 In het schuim waar de golven de bestaansgrond van zijn,
44. Zo ook dringen Bestaan, Bewustzijn en Gelukzaligheid
 Die de natuurlijke eigenheden van de getuige zijn
 Schijnbaar door in de wakende jīva
 En door deze ook in de dromende jīva.
45. Met de oplossing van het schuim in de golf
 Blijven zijn eigenheden in de golf voortbestaan.
 Zo ook blijven met de oplossing van de golf,
 Deze eigenheden in het water voortbestaan.
46. Met de oplossing van de *prātibhāsika jīva* in de *vyāvahārika jīva*
 Blijven zijn eigenheden in de *vyāvahārika jīva* voortbestaan.
 Zo ook blijven met de oplossing van de *vyāvahārika jīva*
 In de getuige, zijn eigenheden in de getuige voortbestaan.

* * *

Over Onderscheid tussen de Kenner en het Gekende (Dṛg Dṛśya Viveka)

De eerste stap op de weg naar zelfkennis wordt gezet door de bewustwording van het onderscheid tussen de kenner en het gekende zoals hier uitgelegd:

रूपं दृश्यं लोचनं दृक् तद् दृश्यं दृक्तु मानसं ।

दृश्यं धीवृत्तयस्साक्षी दृगेव न तु दृश्यते ॥ १ ॥

*rūpaṁ dṛśyaṁ locanaṁ dṛk tad dṛśyaṁ dṛktu mānasam,
dṛśya dhīvṛttayassākṣī dṛgeva na tu dṛśyate. (1)*

rūpaṁ: beeld, vorm; *dṛśyaṁ*: het geziene; *locanaṁ*: het oog; *dṛk*: de ziener, *tad*: dat (oog); *dṛśya*: het geziene; *dṛk*: de ziener; *tu*: inderdaad; *mānasam*: geest; *dṛśya*: het geziene; *dhīvṛttaya*: gedachten; *sākṣī*: de getuige; *dṛk*: de ziener; *eva*: waarlijk; *na tu*: nimmer; *dṛśyate*: het geziene.

1. Beelden¹ zijn het geziene en het oog is hun ziener
Dat oog is het geziene en de geest² is zijn ziener.
Gedachten zijn het geziene en de getuige is hun ziener;
De getuige zelf, wordt door niets anders gezien.

¹ Beelden: het woord ‘beelden’ staat voor alle objecten van waarneming evenals het woord ‘oog’ voor alle andere zintuigen van waarneming.

² Geest: dat waarin al het waargenomene in de vorm van gedachten zich voordoet, hier *manas*. De volgende toelichting moge van enig nut zijn met betrekking tot de algemene betekenis van de begrippen *buddhi*, *manas* en *citta* zoals hier gebruikt en in andere werken van Śaṅkarā.

Datgene waar het licht van het oneindige bewustzijn allereerst op reflecteert en waardoor dit een bewuste entiteit wordt, is het intellect (*buddhi*), het vermogen tot kennen. Er kan alleen sprake van kennen zijn als er ook iets te kennen valt. De verzamelnaam van alles wat door het intellect gekend wordt en waar het bewustzijn weer de bestaansgrond van is, is de geest, *manas*. *Manas* bestaat uit gedachten. Zijn omvang is net zo groot als alle mentale activiteiten betreffende de externe en de interne wereld van het individu tezamen. Alles wat door het oog, of door de andere zintuigen, wordt waargenomen, verschijnt in de geest in de vorm van gedachten. Tenzij de geest verbonden is met de zintuigen kan er geen waarneming zijn, zoals bij diepe slaap. De Engelse vertalingen gebruiken ‘mind’ voor *manas*. Verder, dát bewustzijn dat de drager is van *buddhi*, *manas* en het ego (ik-gevoel, *ahaṅkāra*) wordt *cittākāśa* (of *citta*) genoemd. Deze vier, *buddhi*, *manas*, *citta* en *ahaṅkāra*, zijn specifieke manifestaties in één en hetzelfde bewustzijn waarover in vers 6 meer.

De volgende drie verzen tonen dat in de ziener-geziene relatie de ziener altijd één en het geziene talrijk is. Eerst komt de relatie tussen het oog en objecten aan de orde.

नीलपीतस्तूलसूक्ष्मह्रस्वदीर्घादि भेदतः ।

नानाविधानि रूपाणि पश्येल्लोचनमेकधा ॥ २ ॥

*nīlapītastūlasūkṣmahrasvadīrghādi bhedataḥ,
nānāvidhāni rūpāṇi paśyellocanamekadhā (2)*

nīla-pīta-stūla-sūkṣma-hrasva-dīrghādi: blauw, geel, grof, subtiel, kort, lang enz.; *bhedataḥ*: verschillen; *nānāvidhāni*: veel en gevarieerd; *rūpāṇi*: vormen; *paśyet*: ziet; *locanam*: het oog; *ekadhā*: hetzelfde blijvend.

2. **Waargenomen beelden zijn talrijk en gevarieerd**
Door verschillen als blauw, geel, grof, fijn, kort, lang enz.
Maar het oog dat ze waarneemt
Blijft altijd één en hetzelfde¹.

¹ Hetzelfde: het oog wordt niet aangetast door wat het ziet. Noch kleuren noch vormen hebben enig effect op het oog. Dus er kan algemeen gesteld worden dat de ziener niet wordt aangetast door het geziene.

Vanwege zijn veranderlijke aard is het oog op zijn beurt een object en zijn waarnemer is de geest.

आन्ध्यमान्द्यपटुत्वेषु नेत्रधर्मेषु चैकधा।

संकल्पयेन्मनः श्रोत्रत्वगादौ योज्यतामिदम् ॥ ३ ॥

*āndhyamāndyapaṭutveṣu netradharmeṣu caikadhā,
saṅkalpayenmanaḥ śrotratvagādu yojyatāmidam (3)*

āndhya-māndya-paṭutveṣu: blindheid, wazigheid, scherpste; *netra*: het oog (als leidend orgaan); *dharmeṣu*: conditie; *ekadhā*: hetzelfde blijvend; *saṅkalpayet*: kent; *manaḥ*: geest; *śrotra-tvak-ādu*: in (het geval van) het oor, huid, enz.; *yojyatām*: geldt, *idam*: dit.

3. **Blindheid, wazigheid en scherpste,
Zijnde de condities van het oog,
Worden gekend door één en dezelfde geest;
Zo ook is het met het oor, de huid enz.**

Vanwege zijn veranderlijke natuur is ook de geest, net als de zintuigen, een object dat waargenomen wordt door iets anders n.l. hier door het bewustzijn.

कामः संकल्पसंदेहौ श्रद्धाऽश्रद्धे धृतीतरे।

हीर्धीर्भीरित्येवमादीन् भासयत्येकधा चित्तिः ॥ ४ ॥

*kāmaḥ saṁkalpasaṁdehau śraddhā'śraddhe dhṛtītare,
hrīrdhīrbhīrityevamādīn bhāsayatyekadhā citiḥ. (4)*

kāmaḥ: begeerte; *saṁkalpa*: intentie; *saṁdehau*: twijfel; *śraddhā'śraddhe*: geloof en ongeloof; *dhṛtītare*: vastberadenheid en zijn tegenpool; *hrīr*: bescheidenheid; *dhīr*: begrip; *bhīr*: angst; *iti evam ādīn*: en dergelijke; *bhāsayat*: verlicht; *ekadhā*: als één blijvend, onveranderlijk; *citiḥ*: bewustzijn.

4. Het één en onveranderlijke bewustzijn

Verlicht ook [de gesteldheden van de geest¹

Zoals] begeerte, intentie, twijfel, geloof, ongeloof,

Vastberadenheid, bescheidenheid, angst enz.

¹ Gesteldheden van de geest: modificaties van *manas* (*manaso vikāraḥ*). Onze geest wordt overstelpt door een continue stroom van gedachten van verschillende aard. Swami Tejomayananda maakt met de volgende voorbeelden de bovengenoemde classificatie van gesteldheden van de geest herkenbaar.

kāmaḥ: begeerte: 'Ik wil ook zo'n ding'.

saṁkalpa: intentie: 'Ik zal de Bhagavad Gītā lezen.'

saṁdeha: twijfel: 'Zal het wel goed zijn?'

śraddha: geloof: 'De Gītā is toch door Śrī Kṛṣṇa verkondigd!'

āśraddha: ongeloof: Ik geloof niet dat het lezen van de Gītā goed is voor iedereen'.

dhṛti: vastberadenheid: 'Wat er ook gebeurt ik zal de Gītā tot het einde lezen'.

adhṛti: afkeer: "Nog 300 pagina's te gaan!"

hrīḥ: bescheidenheid: 'Wat zullen mijn vrienden zeggen als ik hen vertel dat ik de Gītā heb gelezen?', is misplaatste schroom. Men moet onethische handelingen mijden.

dhīḥ: begrip: 'Maar de Gītā snijdt wel hout'.

bhīḥ: angst: 'Mijn vriend zou dit boek kunnen terughalen vóór ik hem uit heb'.

De aard van het bewustzijn wordt in het volgende vers uitgelegd.

नोदेति नास्तमेयेषा न वृद्धिं याति न क्षयम्।
स्वयं विभात्यथानि भासयेत् साधनं विना ॥ ५ ॥

*nodeti nāstmeyeṣā na vṛddhiṃ yāti na kṣayam,
svayaṃ vibhātyathāni bhāsayet sādhanam vinā. (5)*

na odeti: rijst niet op; *na astam eti*: gaat niet onder; *eṣā*: dit (bewustzijn); *na vṛddhiṃ yāti*: groeit niet; *na kṣayam [yāti]*: raakt niet in verval; *svayaṃ*: uit zichzelf; *vibhāti*: straalt; *atha*: en dan; *anyāni*: alle andere; *bhāsayet*: verlicht; *sādhanam*: toedoen; *vinā*: zonder.

- 5. Dat bewustzijn rijst niet op noch gaat het onder,
Het groeit niet noch raakt het in verval,
Het straalt uit zichzelf en verlicht alles
Zonder toedoen van iets anders.**

De essentie van de Getuige, ‘Ik’, is bestaan-bewustzijn (*saccit svarūpa*). Het ego en het denkvermogen hebben geen eigen bewustzijn maar lijken bewust door associatie met bewustzijn.

चिच्छायाऽऽवेशतो बुद्धौ भानं धीस्तु द्विधा स्थिता ।

एकाहङ्कृतिरन्या स्यात् अन्तःकरणरूपिन् ॥ ६ ॥

cicchāyā'vēśato buddhau bhānam dhīstu dvidhā sthitā,
ekāhaṅkṛtiranyā syāt antaḥkaraṇarupin. (6)

cit-chāyā: reflectie van bewustzijn; *āvēśataḥ*: wegens binnendringen; *buddhau*: in het intellect; *bhānam*: is er gewaarzijn; *dhī tu*: en het intellect; *dvidhā sthitā*: is in twee vormen; *eka ahaṅkṛtiḥ*: een is het ego (ik ben de doener); *anyā syāt*: de andere is; *antaḥkaraṇa*: denkvermogen of het interne orgaan; *rupin*: van de aard.

6. Vanwege de reflectie van het bewustzijn

Lijkt het intellect een bewuste entiteit

En doet zich voor in twee vormen;

Als het ego¹ en als het denkvermogen²

¹ Ego: ‘ik ben de doener’. Zie bijlage 1 waarin het gestelde in de verzen 6, 8 en 9 schematisch zijn weergegeven.

² Denkvermogen: dit woord staat hier voor het interne orgaan (*antaḥkaraṇa*). Verlicht door de reflectie van het bewustzijn manifesteert het intellect zich in twee vormen; als de ik-gedachte, of het ego (*ahaṅkāra*), en het z.g. interne orgaan (*antaḥkaraṇa*). Hoewel het één is, ondergaat het interne orgaan in verbinding met het ego modificaties (*vikāra*) en bekleedt de functies *manas*, *buddhi* en *citta*, Zie ook *Vivekacūḍāmaṇi* 93-94: “Het interne orgaan (*antaḥkaraṇa*), [hoewel enkelvoudig] heet ook *manas*, *buddhi*, ego (*ahaṅkāra*) en *citta*, afhankelijk van zijn modificatie en de overeenkomstige functie die het bekleedt. Wanneer het de functie vervult van voorstelling en analyse (*saṃkalpa-vikalpana*) heet het *manas*. *Buddhi* is zijn eigenschap om het waarheidsgehalte van objecten te bepalen (*padārtha*). Het heet ego (*ahaṅkāra*) wanneer het zich met het lichaam identificeert als zijn eigen zelf. Het heet *citta* als het zich verenigt met het object van zijn verlangen.”

In de bovengeciteerde verzen uit *Vivekacūḍāmaṇi* wordt het ego tot het interne orgaan gerekend waarvan de modificaties algemeen als viervoudig worden beschouwd (*antaḥkaraṇa catuṣṭaya*). Om zijn identificaties aanschouwelijk te maken (verzen 7 e.v.) is echter het ego in vers 6 naast het interne orgaan gerangschikt.

In het volgende vers wordt uitgelegd dat een onbewuste entiteit, hier het stoffelijke lichaam, bewust lijkt vanwege het doordrongen zijn van de reflectie van bewustzijn.

छायाऽहङ्कारयोरैक्यं तप्तायःपिण्डवन्मतम्।

तदहङ्कारतादात्म्यात् देहश्चेतनतामगात् ॥ ७ ॥

*chāyā'haṅkārayoraikyam taptāyahpiṇḍavanmatam,
tadahāṅkāratādātmyāt dehaścetanatāmagāt. (7)*

chāyā: reflectie (van het bewustzijn); *ahaṅkārayoḥ*: en het ego; *aikyam*: identificatie; *taptāyaḥ*: hete ijzer; *piṇḍavat*: als een bol; *matam*: wordt beschouwd; *tat ahaṅkāra*: dat ego; *tādātmyāt*: wegens identificatie; *dehaḥ*: het lichaam; *cetanatām*: bewustzijn (leven); *agāt*: heeft aangenomen.

7. De identificatie van deze reflectie¹ met het ego
Is als het samengaan van hitte en een ijzeren bol;
Zo ook door identificatie van het ego met het lichaam
Gaat het lichaam door voor een bewuste entiteit².

¹ Deze reflectie: reflectie van bewustzijn

² Bewuste entiteit: vanwege de identificatie van het ego met het lichaam wordt levendigheid, zoals beweging enz., aan het lichaam zelf toegeschreven. Zonder ego kan het lichaam uit zichzelf echter niets doen.

Nu wordt de aard en de oorzaak van identificaties van het ego met het bewustzijn, het lichaam en de Getuige, uitgelegd.

अहङ्कारस्य तादात्म्यं चिच्छायादेहसाक्षिभिः ।

सहजं कर्मजं भ्रान्तिजन्यं च त्रिविधं क्रमात् ॥ ८ ॥

*ahaṅkārasya tādātmyaṁ cicchāyādehasākṣibhiḥ,
sahajaṁ karmajaṁ bhrāntijanyaṁ ca trividhaṁ kramāt. (8)*

ahaṅkārasya: van het ego; *tādātmyaṁ*: identificatie; *cit-chāyā*: reflectie van bewustzijn; *dehasākṣibhiḥ*: in het lichaam en de Getuige; *sahajaṁ*: natuurlijk, ongedwongen; *karmajaṁ*: gevolg van (vroegere) daden; *bhrāntijan-yaṁ*: om reden van begoocheling; *ca*: en; *trividhaṁ*: is drievoudig; *kramāt*: respectievelijk.

- 8. Drievoudig is de identificatie van het ego:**
Met de reflectie van het bewustzijn¹, wat natuurlijk is;
Met het lichaam, vanwege vroegere daden²;
En met de Getuige vanwege begoocheling³.

¹ Identificatie met de reflectie van het bewustzijn: Bewustzijn is eeuwig en alomtegenwoordig en zijn reflectie heeft dezelfde potentie. Tegelijk met het oprijzen van het ego is er een natuurlijke identificatie met de reflectie, net als de reflectie van de zon op wateroppervlak. Deze identificatie komt tot uiting in de vorm van ‘kenner-schap’ (*jñānata*). Kennen is echter een kenmerk van gedachte en niet van het Zelf. Met andere woorden, voor het tot stand komen van kennis moet er een gedachte zijn. Om een pot te kennen moet er in de geest de gedachte ‘pot’ oprijzen (modificatie in *manas*). De gedachte heeft geen bewustzijn en kan zich dus niet verlichten. Zie ook ‘Atma Bodha’ verzen 24, 25: “Uit gebrek aan onderscheidingsvermogen vermengt een gedachte in *buddhi* zich met twee aspecten van het Zelf, nl. *sat* en *cit* (bestaan en bewustzijn), en rijst de notie ‘ik weet’ op. Het Zelf verandert nooit en *buddhi* heeft geen bewustzijn. Maar het zich begrensd veronderstellende individu wordt misleid en denkt ‘ik ben de kenner, ik ben de ziener’.

² Identificatie met het lichaam vanwege vroegere daden: of *karma*. *Karma* betekent ‘handeling’ of ‘actie’ en dus het scheppen van een oorzaak die onvermijdelijk tot een effect zal leiden. Om deze effecten te ervaren is er een lichaam nodig. Het huidige lichaam is het gevolg van vroegere handelingen. Het ego identificeert zich met het lichaam en zegt ‘ik ben een man’ of ‘ik ben een vrouw’. Het ego is echter noch een man noch een vrouw. Het bewustzijn van het ego is het lichaam opgelegd.

³ Identificatie met de Getuige vanwege begoocheling: De mens denkt een eindig, beperkt wezen te zijn. Deze gedachte is het gevolg van de identificatie van de Getuige met het ego. Onwetendheid van onze ware natuur is de oorzaak van deze

Hoe de verschillende identificaties van het ego tot een eind komen wordt nu uitgelegd.

संबन्धिनोस्सतोर्नास्ति निवृत्तिस्सहजस्य तु।
कर्मक्षयात् प्रबोधात् च निवर्तते क्रमादुभे ॥ ९ ॥

*sambandhinossatornāsti nivṛttissahajasya tu,
karmakṣayāt prabodhāt ca nivartete kramādubhe. (9)*

sambandhinoh: wederzijds gerelateerd (ego en de reflectie van het bewustzijn); *satoḥ*: die als werkelijk worden beschouwd; *nāsti*: is niet mogelijk; *nivṛttiḥ*: beëindiging; *sahajasya*: natuurlijk; *tu*: maar; *karma*: (vroegere) daden; *kṣayāt*: opraken, uitputting; *prabodhāt*: verlichting, zelfkennis; *ca*: en; *nivartete*: verdwijnt; *kramād*: respectievelijk, geleidelijk; *ubhe*: de andere twee.

9. De wederzijdse identificatie van het gereflecteerde bewustzijn en het ego¹

Eindigt niet zolang het ego als werkelijk wordt beschouwd².

De andere twee identificaties³ verdwijnen respectievelijk

Met het oplossen van *Karma*⁴ en bij het dagen van zelfkennis⁵.

fundamentele misleiding. Het Zelf is oneindig Bestaan-bewustzijn-gelukzaligheid, het ego is echter begrensd, onbewust en veranderlijk. De wederzijdse identificatie is het gevolg van het niet-kennen van het Zelf. Het is de oorzaak van gebondenheid.

¹ Wederzijdse identificatie van het gereflecteerde bewustzijn en het ego: bij deze natuurlijke identificatie identificeren het ego en de reflectie van het bewustzijn zich met elkaar. Het ego verbeeldt zich een bewust wezen te zijn en de reflectie van het bewustzijn neemt egoschap aan. Zie ook voetnoot bij vers 8.

² Deze natuurlijke identificatie kan niet door zelfinspanning worden beëindigd. Het verdwijnt vanzelf bij Zelfrealisatie zoals het verdwijnen van de reflectie van de zon op het wateroppervlak wanneer er geen water meer is.

³ De andere twee identificaties: de identificatie van het ego met het lichaam en met de Getuige.

⁴ *Karma*: zie voetnoot bij vers 8. Volgens *Vedānta* eindigen alle *karma*'s bij het dagen van kennis, zie Gītā 4.33: 'Alle handelingen zonder uitzondering, O Arjuna, eindigen in Kennis'.

⁵ Zelfkennis: volgens *Vedānta* wordt zelfkennis verkregen door beoefening van *śravaṇa*, *manana* en *nididhyāsana*, in het kort 'horen, reflectie en contemplatie'. Het horen van de waarheid van de leermeester is *śravaṇa*. Het overwegen van het gehoorde tot het begrepen is en elke twijfel erover geheel verdwenen is heet *manana*. Het verwezenlijken van wat tot dan toe een begrip was, is ten slotte *nididhyāsana*.

Nu worden de associaties van het ego met de drie staten, wanneer het zich met het lichaam identificeert, uitgelegd.

अहङ्कारलये सुप्तौ भवेत् देहोऽप्यचेतनः ।

अहङ्कारविकासार्धः स्वप्नस्सर्वस्तु जागरः ॥ १० ॥

ahaṅkāralaye suptau bhavet deho'pyacetanaḥ,
ahaṅkāravikāsārdhaḥ svapnassarvastu jāgaraḥ (10)

ahaṅkāra: ego; *laye*: oplost, verdwijnt; *suptau*: in diepe slaap; *bhavet*: wordt; *dehaḥ*: het lichaam; *api*: ook; *acetanaḥ*: levenloos, zich onbewust; *ahaṅkāra*: ego; *vikāsārdhaḥ*: halfmanifest; *svapnaḥ*: droomstaat; *sarvaḥ*: volledig; *tu*: inderdaad; *jāgaraḥ*: wakende staat.

- 10. In diepe slaap is het ego opgelost¹
En het lichaam lijkt bewusteloos.
In de droomstaat is het ego halfmanifest²
En in de wakende staat volmanifest³.**

¹ Opgelost: Het ego is gedompeld in causale onwetendheid dat zich kenmerkt door het niet kunnen waarnemen van tastbare objecten. Het ego blijft latent aanwezig maar heeft geen identificatie met het fysieke en het subtiële lichaam en er zijn dus ook geen fysieke en mentale handelingen.

² Halfmanifest: In de droomstaat is het ego alleen geïdentificeerd met het subtiële lichaam en niet met het fysieke lichaam, vandaar 'half manifest'. (Zie ook *Viveka-cūḍāmaṇi* 98: "De kenmerkende staat van het subtiële lichaam is de droomstaat (*svapne*). Anders dan bij de wakende staat, acteert het intellect (*buddhi*), geheel uit eigen beweging, aangezet door zijn latente neigingen (*vāsana*'s) en de gevolgen van de ervaringen uit de wakende staat.")

³ Volmanifest: De identificatie van het ego met zowel het subtiële als het fysieke lichaam is de wakende staat.

In het volgende vers wordt uitgelegd dat de droomstaat en de wakende staat de producten van modificaties van het denkvermogen (interne orgaan) zijn.

अन्तःकरणवृत्तिश्च चित्तिच्छायैक्यमागता ।

वासनाः कल्पयेत् स्वप्ने बोधेऽक्षौर्विषयान् बहिः ॥ ११ ॥

*antaḥkaraṇavṛttiśca citicchāyaikyamāgatā,
vāsanāḥ kalpayet svapne bodhe'kṣairviṣayān bahiḥ. (11)*

antaḥkaraṇa: het interne orgaan of denkvermogen; *vṛtti*: modificatie; *ca*: en; *citiḥchāya*: reflectie van bewustzijn; *aikyam*: identificatie; *āgatā*: te hebben bewerkstelligd; *vāsanāḥ*: [ideeën afkomstig van] latente neigingen; *kalpayet*: verbeeldt, projecteert; *svapne*: in de droom[staat]; *bodhe*: in de wakende staat; *akṣaiḥ*: met de ogen (zintuigen); *viṣayān*: objecten; *bahiḥ*: buiten.

- 11. Aangezet door de neigingen¹ verbeeldt het denkvermogen
Zich identificerend met de reflectie van het bewustzijn,
Een [innerlijke] wereld [van dromen] in de droomstaat,
Zo ook met de ogen² een wereld buiten in de wakende staat.**

¹ Neigingen: *vāśāna*'s. Opgeslagen indrukken van vroegere ervaringen. Deze beïnvloeden onze handelingen in een gegeven situatie.

² Ogen: tevens van toepassing op de andere zintuigen.

Dat wat in het vorige vers genoemde drie staten ondergaat wordt nu uitgelegd.

मनोऽहङ्कृत्युपादानं लिङ्गमेकं जडात्मकम्।
अवस्थात्रयमन्वेति जायते म्रियते तथा ॥ १२ ॥

*mano'haṅkṛtyupādānaṁ liṅgamekaṁ jaḍātmakam,
avasthātrayamanveti jāyate mriyate tathā. (12)*

manah: geest; *ahaṅkṛti:* ego; *upādānaṁ:* inhoudende; *liṅgam:* subtiele lichaam; *ekam:* één; *jaḍātmakam:* van nature onbeziel, niet zelfbestaand, levenloos; *avasthātrayam:* de drie staten; *anveti:* gaat door; *jāyate:* is geboren; *mriyate:* sterft; *tathā:* en.

**12. Het éne onbewuste¹ subtiele lichaam²,
Bestaande uit het ego en de geest³,
Ondergaat de drie staten⁴
En ook geboorte en dood.**

¹ Onbewust: het subtiele lichaam zelf is zonder bewustzijn maar lijkt bewust door de reflectie van het licht van het bewustzijn.

² Subtiele lichaam (*liṅga śarīra*): dat waardoor het fysieke lichaam gekend wordt. Het is gelijk aan *antaḥkaraṇa*, inclusief het ego. Een uitgebreide beschrijving van het subtiele lichaam is te vinden in *Vivekacūḍāmaṇi* 96 en 97: “Het subtiele lichaam (de stad van de acht samenstellende delen, (*puryaṣṭaka*)) bestaat uit: (1) de groep van vijf organen van handelen (het stemorgaan, de handen, de benen en de organen van uitscheiding en voortplanting), (2) de groep van vijf organen van waarnemen (oren, ogen, huid, neus en tong), (3) de groep van vijf levenskrachten (*prāṇa*, *apāna*, *vyāna*, *udāna*, en *samāna*), (4) de vijf subtiele elementen (aarde, water, vuur, lucht en ether), (5) de vier modificaties van het interne orgaan (*manas*, *buddhi*, *ahaṁkāra*, en *citta*), en (6) onwetendheid (*avidyā*), (7) begeerte (*kāma*) en (8) handeling (*karma*). Het subtiele lichaam (*sūkṣma śarīra*), tevens genoemd *liṅga śarīra*, is voortgebracht uit de ongedifferentieerde elementen (dus vóór ze gedifferentieerd en gecombineerd werden). Het is geheel vervuld van begeerte en latente tendensen (*vāśana*), en veroorzaakt dat zijn bewoner (*jīvātman*) de vruchten van zijn vroegere daden plukt (*karma*). Het is een beginloze bedekking (*upādhi*) op het Zelf, aangebracht door zijn eigen onwetendheid.”

³ Geest: *manas*.

⁴ De drie staten: waken, dromen en diepe slaap. Degene die deze staten ervaart wordt respectievelijk *vaiśvānara*, *taijasa* en *prājña* genoemd (*Maṇḍūkya Up.*).

Als de wereld in de droomstaat alsmede in de wakende staat een verbeelding van de geest is, wat is dan de oorzaak hiervan? Het Zelf, of Brahman is voorbij alle oorzakelijke verbanden. De geschriften postuleren hier *Māyā* als de oorzaak van de wereldverschijning. Deze *Māyā* is uiterst illusoir, het kan niet als werkelijk noch als onwerkelijk worden beschouwd. *Māyā* manifesteert zich door middel van zijn twee krachten:

शक्तिद्वयं हि मायाया विक्षेपावृतिरूपकम्।
विक्षेपशक्तिर्लिङ्गादिब्रह्माण्डान्तं जगत् सृयेत् ॥ १३ ॥

śaktidvayaṃ hi māyāyā vikṣepāvṛtirūpakam,
vikṣepaśaktirliṅgādibrahmaṇḍāntaṃ jagat sṛyet. (13)

śakti: kracht; *dvayaṃ:* twee; *hi:* inderdaad; *māyāyā:* tot *Māyā*; *vikṣepa:* projectie, scheppen; *avṛti:* versluiering; *rūpakam:* van de aard; *vikṣepa-śaktiḥ:* kracht van projectie, schepping; *liṅgādi:* van het subtiele lichaam; *brahmaṇḍa:* gehele universum; *antaḥ:* het einde van; *jagat:* de wereld; *sṛyet:* schept.

- 13. Waarlijk, tot *Māyā*¹ behoren de twee krachten
Van de aard van versluiering² en projectie³.
De kracht van projectie schept de wereld
Vanaf het subtiele lichaam tot het gehele universum.**

¹ *Māyā:* illusie, verbeelding. Zie *Vivekacūḍāmaṇi* 108 en verder: onwetendheid (*avidyā*), *Māyā*, ook het ‘ongedifferentieerde’ (*avyakta*) genoemd, vindt zijn kracht in de opperste Heer (*paramēśaśakti*). Het heeft geen begin. Het omvat de drie *guṇa*’s (*triguṇa*) en overtreft hen in hun effecten daar het de oorzaak ervan is. Degenen met een helder verstand kunnen zijn bestaan afleiden uit de effecten die het voortbrengt. Het is de schepper van het gehele universum (*jagatsarvam*).”

² Versluiering: *āvṛtisakti:* *Vivekacūḍāmaṇi* 113: ‘*Tamas* heeft het vermogen de werkelijke aard van een object te versluieren (*āvṛti*) en doet het anders toeschijnen dan het is. Door zijn alliantie met de kracht van projectie (*vikṣepa-śakti*) is het de oorspronkelijke oorzaak van de kringloop van geboorte en dood.

³ Projectie: *vikṣepaśakti:* *Vivekacūḍāmaṇi* 111: ‘*Rajas* bezit de kracht van projectie (*vikṣepa-śakti*) en zijn aard is activiteit (*kriyātmikā*). Het is de oeroorzaak van alle activiteit. Hieruit ontwikkelen zich ook mentale veranderingen, ofwel modificaties in het denken (*manaso vikāraḥ*) zoals gehechtheid en smart (*duḥkhādayo*).”

Tot nu toe is het onderscheid tussen de kenner en het gekende vanuit het gezichtspunt van het individu besproken. In het volgende vers wordt over de ware aard van de wereld gesproken.

सृष्टिर्नाम ब्रह्मरूपे सच्चिदानन्दवस्तुनि।

अब्धौफेनादिवत् सर्वनमरूपप्रसारणा ॥ १४ ॥

sṛṣṭirnāma brahmarūpe saccidānandavastuni,
abdhauphenādivat sarvanamarūpaprasāraṇā. (14)

sṛṣṭih: schepping; *nāma:* wordt genoemd; *brahmarūpe:* van de essentie van Brahman; *saccidānanda:* Bestaan-bewustzijn-gelukzaligheid; *vastu:* substantie, essentie; *abdhou:* in de oceaan; *phenādivat:* als schuim enz.; *sarva:* alle; *namarūpa:* naam en vorm; *prasāraṇā:* in de oceaan.

14. Manifestatie¹ van namen en vormen

**In de substantie Bestaan-bewustzijn-gelukzaligheid,
Zijnde de essentie van Brahman,
Is de schepping, zoals schuim enz. in de oceaan².**

¹ Manifestatie: genoemde manifestatie is het gevolg van de scheppende kracht van projectie *vikṣepaśakti* van *Māyā*.

² Zoals schuim in de oceaan: dit illustreert de onbeschrijflijke aard van de schepping. Schuim, golven enz. zijn niet apart van de oceaan omdat ze van dezelfde substantie, n.l. water gemaakt zijn.

De in vers 13 genoemde kracht van projectie kan het individu en de wereld scheppen alleen wanneer de kracht van versluiering de Werkelijkheid, Brahman, bedekt. Dit wordt in het volgende vers uitgelegd.

अन्तर्दृग्दृश्ययोर्भेदं बहिश्च ब्रह्मसर्गयोः ।

आवृणोत्यपरा शक्तिः सा संसारस्य कारनम् ॥ १५ ॥

*antardṛgdr̥śyayorbhedam bahiṣca brahmasargayoḥ,
āvr̥ṇotyaparā śaktiḥ sā saṁsārasya kāranam. (15)*

antaḥ: binnenin (de mens); *dṛgdr̥śyayor*: tussen de ziener en het geziene; *bhedam*: het onderscheid; *bahiḥ*: buiten; *ca*: en; *brahma*: Brahman, de Werkelijkheid; *sargayoḥ*: de schepping; *āvr̥ṇoti*: versluiert; *aparā*: andere; *śaktiḥ*: kracht; *sā*: het; *saṁsārasya*: van *saṁsāra* (hergeboorte); *kāranam*: (is) de oorzaak.

- 15. De andere kracht van *Māyā*¹ versluiert het onderscheid
Tussen de ziener² en het geziene³ binnenin⁴,
En tussen Brahman en de schepping buiten⁵.
Dit is de oorzaak van herhaalde geboorten⁶.**

¹ De andere kracht van *Māyā*: *āvr̥tiśakti*: zie toelichting bij vers 13.

² De ziener: de Getuige. De directe ervaring van 'Ik', het Zelf.

³ Het geziene: De Getuige is verschillend van de waargenomen objecten maar de versluierende kracht van *Māyā* belemmert de mens dit verschil te zien. Als gevolg van identificatie met het subtiele en het fysieke lichaam beschouwt de Getuige zich als het geziene, n.l. 'ik ben de doener en degene die ervaart'.

⁴ Binnenin: zolang er identificatie met het lichaam bestaat slaat 'binnen' op wat men als zichzelf, als individu, beschouwt, n.l. het geziene.

⁵ Buiten: alles wat men buiten het lichaam beschouwt.

⁶ Hergeboorten: *saṁsāra*.

Wat het individu (*jīva*) is wordt in het volgende vers uitgelegd.

साक्षिनः पुरतो भाति लिङ्गं देहेन संयुतम्।

चित्तिच्छायासमावेशात् जीवः स्याद् व्यावहारिकः ॥ १६ ॥

sākṣinaḥ purato bhāti liṅgaṁ dehena saṁyutam,
citicchāyāsamāveśāt jīvaḥ syād vyāvahārikaḥ. (16)

sākṣinaḥ: (van de) Getuige; *puratḥ*: in nabijheid; *bhāti*: straalt; *liṅgaṁ*: het subtiële lichaam; *dehena*: het (fysieke) lichaam; *saṁyutam*: geïdentificeerd; *citicchāyā*: de reflectie van het bewustzijn; *amāveśāt*: onder invloed van; *jīvaḥ*: het individu, het belichaamde Zelf; *syād*: en wordt; *vyāvahārikaḥ*: (de) ervarende, praktische.

16. Door identificatie met het stoffelijke lichaam

En zijn nabijheid tot de Getuige, komt het subtiële lichaam

Vanwege de reflectie van het bewustzijn, schijnbaar tot bestaan

Als het belichaamde Zelf¹, het individu dat handelt en ervaart.

¹ Het belichaamde Zelf: volgens dit vers is het individu de som van: Getuige + reflectie van het bewustzijn + subtiële lichaam + stoffelijke lichaam. Al deze vier factoren zijn essentieel om in de wereld te kunnen functioneren als een praktisch ‘handelend individu’ (*vyāvahārikaḥ jīvaḥ*) in de wakende staat. Alle Engelse vertalingen noemen het hierboven beschreven individu ‘het empirische belichaamde Zelf’ (empirical embodied self). Het is dit individu dat zich als de doener en de ervarende beschouwt, geboren wordt en sterft. Śaṅkarā behandelt elders een nadere onderverdeling van het begrip *jīva*, n.l. naast het bovengenoemde praktische bestaan van het individu ook een illusoir bestaan in de droomstaat (*prāthibhāsika jīva*) en een werkelijk bestaan (*pāramārthika jīva*), de Getuige van Brahman en van de drie staten, vrij van de effecten van *Māyā*. Deze drie niveaus zijn vergelijkbaar met de zee, de golven en de schuimkoppen op de golven, ze zijn allemaal water. Er zal hier niet verder op dit onderwerp worden ingegaan. Zie ook in MW: *vyāvahārikaḥ* 1039/1, *prāthibhāsika* 706/3, *pāramārthika* 620/2.

Śrī Ramaṇa Maharṣi heeft dit ‘empirische belichaamde Zelf’ als volgt verwoord (*Sat Darśan* 26): “Het (fysieke) lichaam kan niet ‘weten’. Voor het Zelf is er geen geboorte. Tussen het lichaam en het Zelf komt een andere entiteit tot bestaan van dezelfde grootte als het lichaam dat ego, knoop, gebondenheid, subtiel lichaam, denkvermogen enz. genoemd wordt, de ene die geboren wordt en sterft”.

Hoe het individu, het belichaamde Zelf, zich kan bevrijden wordt in het volgende vers uitgelegd.

अस्य जीवत्वमारोपात् साक्षिण्यप्यवभासते।

आवृत्तौ तु विनष्टायां भेदे भातेऽपयाति तत् ॥ १७ ॥

asya jīvatvamāropāt sākṣiṇyapyavabhāśate,
āvṛtau tu vinaṣṭāyām bhede bhāte'payāti tat. (17)

asya: dit; *jīvatvam*: individualiteit (eindigheid); *āropāt*: vanwege oplegging; *sākṣiṇi*: in de Getuige; *api*: ook: *avabhāśate*: schijnen, ontstaan; *āvṛtau*: versluiering; *tu*: maar; *vinaṣṭāyām*: is verdwenen; *bhede*: het verschil; *bhāte*: helder geworden zijnde; *apayāti*: gaat weg, verdwijnt; *tat*: dat.

- 17. Deze belichaming van het Zelf, het individu,
Ontstaat in de Getuige door valse oplegging¹.
Als de versluierende kracht is verdwenen
Wordt het onderscheid² helder, en verdwijnt de oplegging.**

¹ Valse oplegging: de scheppende kracht van projectie *vikṣepaśakti* van *Māyā*, zie vers 13.

² Onderscheid: tussen de ziener en het geziene.

De versluierende kracht bedekt niet alleen de Getuige maar ook de Werkelijkheid van de wereld.

तथा सर्गब्रह्मणोश्च भेदमावृत्य तिष्ठति।

या शक्तिस्तद्वशाद्ब्रह्म विकृतत्वेन भासते ॥ १८ ॥

tathā sargabrahmaṇośca bhedamāvṛtya tiṣṭhati,
yā śaktistadvāśādbrahma vikṛtatvena bhāstate. (18)

tathā: eveneens, op dezelfde wijze; *sargabrahmaṇoḥ*: van de schepping (wereld) en de Werkelijkheid (Brahman); *ca*: en; *bhedam*: verschil, onderscheid; *āvṛtya*: bedekking; *tiṣṭhati*: vestigt, bestaat; *yā*: welk; *śaktiḥ*: (versluierende) kracht; *tadvāśād*: vanwege zijn invloed; *brahma*: Brahman, (de onderliggende) Werkelijkheid; *vikṛtatvena*: alsof van veranderlijke aard; *bhāstate*: schijnt.

- 18. Zo ook¹ lijkt [de onveranderlijke] Brahman
Veranderlijk van aard te zijn
Door de invloed van de [versluierende] kracht
Die het onderscheid tussen Hem en de schepping bedekt.**

¹ Zo ook: zoals in het geval van de Getuige en het lichaam met betrekking tot individualiteit, 15.

Met de verdwijning van de versluierende kracht wordt het onderscheid tussen Brahman en het universum van verschijnselen helder en de aan Brahman ten onrechte toegeschreven eigenschappen verdwijnen.

अत्राप्यावृतिनाशेन विभाति ब्रह्मसर्गयोः ।

भेदस्तयोर्विकारः स्यात् सर्गे न ब्रह्मणि क्वचित् ॥ १९ ॥

*atrāpyāvṛtināśēnavibhāti brahmasargayoḥ,
bhedastayorvikāraḥ syāt sarge na brahmaṇi kvacit. (19)*

atra api: ook in dit geval; *āvṛti*: versluiering; *nāśēna*: vernietiging; *vibhāti*: schijnt, helder wordt; *brahma*: Brahman, de werkelijkheid; *sargayoḥ*: de schepping; *bhedaḥ*: onderscheid, verschil; *tayoḥ*: van de twee; *vikāraḥ*: modificatie, verandering; *syāt*: ontstaat, is; *sarge*: in de wereld (der verschijnselen); *brahmaṇi*: in Brahman, in de Werkelijkheid; *na kvacit*: nimmer.

- 19. Zo ook¹ wordt met de verdwijning van de versluierende kracht
Het onderscheid tussen Brahman en de wereld helder.
Want verandering² bestaat alleen in de schepping³
En nimmer in [de onveranderlijke] Brahman.**

¹ Zo ook: net als bij de Getuige en het individu, vers 17.

² Verandering: zoals geboorte, groei, verval en dood.

³ Schepping: de wereld der verschijnselen, het universum.

Hoe de Werkelijkheid in elk waargenomen object herkend kan worden wordt in het volgende vers uitgelegd.

अस्ति भाति प्रियं रूपं नाम चेत्यंशपञ्चकम्।

आद्यत्रयं ब्रह्मरूपं जगद्रूपं ततो द्वयम्॥ २० ॥

*asti bhāti priyam rūpam nāma cetyaṁśapañcakam,
ādyatrayam brahmarūpam jagadrūpam tato dvayam. (20)*

asti: (het) is, zijn, bestaan; *bhāti:* (het) schijnt; *priyam:* dierbaar; *rūpam:* vorm; *nāma:* naam; *ca:* en; *iti aṁśa pañcakam:* dus (zijn) vijf aspecten; *ādyatrayam:* de eerste drie (zijn); *brahmarūpam:* de essentie van Brahman; *jagadrūpam:* de aard van de wereld; *tataḥ:* de andere; *dvayam:* twee.

- 20. Al wat waargenomen wordt heeft vijf aspecten**
Bestaan¹, verschijning², dierbaarheid³, vorm en naam
Van deze vijf behoren de eerste drie tot Brahman
En de daaropvolgende twee⁴ tot de wereld.

¹ Bestaan: het is er.

² Verschijning: dat waardoor men het bestaan van een object gewaar wordt.

³ Dierbaarheid: dat wat een verbinding, een relatie, met het object doet ontstaan.

⁴ Twee: namen en vormen zijn de hoofdkenmerken van *Māyā*.

Het volgende vers wijst op de eenheid in verscheidenheid.

खवाय्वग्निजलोर्वीषु देवतिर्यङ्गरादिषु।

अभिन्नास्सच्चिदानन्दाः भिद्यते रूपनामनी ॥ २१ ॥

*khavāyvagñijalorvīṣu deva tiryāṇnarādiṣu,
abhinnāssaccidānandāḥ bhidyate rūpanāmanī. (21)*

kha: (in) ruimte; *vāyu:* wind; *agni:* vuur; *jala:* water; *urvī:* aarde; *deva:* goden; *tiryāṇ:* dieren; *narādiṣu:* mensen; *abhinnāḥ:* zijn dezelfde; *saccidānandāḥ:* bestaan-bewustzijn-gelukzaligheid; *bhidyate:* verschilt; *rūpanāmanī:* de vorm en naam.

21. Bestaan-bewustzijn-gelukzaligheid

Is dezelfde¹ in ruimte, lucht, vuur, water en aarde,
En ook in goden, dieren, mensen enz.
[Alleen] namen en vormen verschillen.

¹ Dezelfde: alle objecten zoals een pot, een boom enz. hebben dezelfde gemeenschappelijke essentie van Bestaan-bewustzijn-gelukzaligheid.

Nadat de aard van het Zelf door onderscheid tussen de ziener en het geziene en tussen de wereld (illusie) en Werkelijkheid (Brahman) werd ingezien volgen nu aanwijzingen voor oefeningen om in het Zelf te verblijven.

उपेक्ष्य नामरूपे द्वे सच्चिदानन्दतत्परः ।

समाधिं सर्वदा कुर्याद् हृदये वाऽथवा बहिः ॥ २२ ॥

*upekṣya nāmarūpe dve saccidānandataparāḥ,
samādhiṁ sarvadā kuryād hṛdaye vā'thavā bahiḥ. (22)*

upekṣya: onverschillig, niet door geraakt; *nāmarūpe*: namen en vormen; *dve*: beide; *saccidānanda*: bestaan-bewustzijn-gelukzaligheid; *tatparāḥ*: toegewijd aan de hoogste; *samādhiṁ*: meditatie; *sarvadā*: altijd; *kuryād*: in praktijk gebracht; *hṛdaye vā*: in het hart; *āthavā*: of; *bahiḥ*: buiten, extern.

**22. Negeer¹ daarom namen en vormen,
En toegewijd aan Bestaan-bewustzijn-gelukzaligheid
Beoefen voortdurend meditatie²,
[Intern] in het Hart,³ of extern⁴.**

¹ Negeer: ga eraan voorbij, laat je er niet door raken, kijk er doorheen. Het gaat hier niet om een apathische, onverschillige houding maar het besef dat het hier alleen om namen en vormen gaat.

² Meditatie: de tekst spreekt over *samādhi*. Maar wat is *samādhi*? ‘Die bestaansgrond waar de totale wereld in oplost wordt *samādhi* genoemd’. Dus *samādhi* is de naam van het Zelf (*ātman*), of Werkelijkheid (*Brahman*). In het aanvangsstadium is in meditatie sprake van onderscheid tussen de mediterende, het object van meditatie en het mediteren. Bij *samādhi* vervalt dit onderscheid en er is slechts ‘alomtegenwoordige aanwezigheid’, er is geen ervaring van weten noch van niet weten. Door oprechte en stapsgewijze oefening van ‘het verblijven in het gewaar zijn van Mijzelf’ wordt deze staat van ‘volledig in Brahman opgenomen zijn’ verwerkelijkt. Dat begint met meditatie in zijn eenvoudigste vorm die ten slotte uitmondt in *samādhi*. *Samādhi* is dus een voortzetting van meditatie en vanuit dit oogpunt is er geen principieel verschil tussen meditatie en *samādhi*, maar alleen een gradueel verschil. Op grond van bovenstaande overwegingen en om niet in onnodige polemieken te vervallen is er hier de voorkeur aan gegeven om in alle verzen consequent ‘meditatie’ in plaats van ‘*samādhi*’ te gebruiken. In de toelichtingen is *samādhi* wel gebruikt.

³ Het Hart: richt de aandacht op het Hart. Het Hart is het spirituele centrum, de zetel van het Zelf, *paramātman*, waaruit het gehele universum zich ontplooft.

⁴ Extern: buiten het Hart, fysiek of subtiel, zoals een woord, een klank, een beeld enz.

De volgende zeven verzen gaan over de zes verschillende soorten van meditatie. Eerst worden de drie interne meditatieoefeningen beschreven waarvan het volgende vers deze oefeningen inleidt.

सविकल्पो निर्विकल्पः समाधिर्द्विविधो हृदि।

दृश्यशब्दानुविद्धेन सविकल्पः पुनर्द्विधा ॥ २३ ॥

*savikalpa nirvikalpaḥ samādhirdvividho hṛdi,
dṛśyaśabdānuviddhena savikalpaḥ punardvidhā. (23)*

savikalpaḥ: met dualiteit of gescheidenheid; *nirvikalpaḥ*: zonder dualiteit of gescheidenheid; *samādhīḥ*: (de praktijk van) meditatie; *dvidhāḥ*: (is) van twee soorten; *hṛdi*: in het hart, binnen, intern; *dṛśya*: het geziene; *śabda*: met woorden; *anuviddhena*: geassocieerd met; *punaḥ*: tevens, alweer; *dvidhā*: twee soorten.

23. De oefening van interne meditatie¹ [in het Hart]

Kent twee soorten: met en zonder dualiteit².

Meditatie met dualiteit is alweer in twee soorten,

Met associatie van een object of van een woord.

¹ Interne meditatie: Met dit vers wordt nu begonnen met de uitleg van soorten en gradaties van meditatie. Onwetendheid manifesteert zich in dualiteit in de vorm van ‘ik’, of het individu, en ‘dit’, of de wereld. De interne meditatie betreft het ‘ik’, of het individu, en de externe meditatie ‘dit’, of de wereld.

² Met en zonder dualiteit: deze soorten meditatie worden respectievelijk *savikalpa* en *nirvikalpa samādhi* genoemd. Letterlijk betekenen *savikalpa* en *nirvikalpa* respectievelijk gedifferentieerd en ongedifferentieerd. Het primaire verschil is dat bij *savikalpa samādhi* er onderscheid, dus differentiatie, tussen de mediterende en het object van meditatie aanwezig is, en bij *nirvikalpa samādhi* niet. Deze differentiatie is er de oorzaak van dat bij *savikalpa samādhi* er continu inspanning nodig is om niet af te dwalen. *Nirvikalpa samādhi* is een stabiele toestand waar inspanning voor terugkeer naar de meditatie niet nodig is.

Zowel de externe als de interne meditatie worden onderverdeeld in ‘met dualiteit’ (gedifferentieerd, *savikalpa*) en ‘zonder dualiteit’ (ongedifferentieerd, *nirvikalpa*). Dat maakt totaal vier soorten meditatie. De externe en interne meditatie met dualiteit kennen een verdere onderverdeling, namelijk geassocieerd met objecten of met woorden. Dit onderscheid is te wijten aan het feit dat bij meditatie met dualiteit sprake is van de mediterende (ik, het individu) én het object van de meditatie (dit, de wereld). Meditatie met woorden heeft betrekking op het individu en die met objecten op de wereld. Dit maakt in totaal zes soorten meditatie, zie bijlage 2.

In het volgende vers wordt de oefening van interne meditatie met dualiteit (*savikalpa samādhi*) geassocieerd met een object, uitgelegd.

कामाद्याश्चित्तगा दृश्याः तत्साक्षित्वेन चेतनम्।
ध्यायेत् दृश्यानुविद्धोऽयं समाधिः सविकल्पः ॥ २४ ॥

kāmādyāścittagā dṛśyaḥ tatsākṣitvena cetanam,
dhyāyet dṛśyānuviddho'yaṁ samādhiḥ savikalpaḥ. (24)

kāmādyāḥ: verlangens enz.; *cittagāḥ*: oprijzende gedachten in het denken; *dṛśyaḥ*: zijn het geziene; *tatsākṣitvena*: als hun getuige; *cetanam*: op het bewustzijn; *dhyāyet*: (men) moet mediteren; *dṛśya*: het geziene; *anuvīd-dhah*: geassocieerd met; *ayaṁ*: dit is; *samādhiḥ savikalpaḥ*: meditatie met dualiteit.

24. In het denken oprijzende gedachten zoals verlangens enz.

Zijn [te beschouwen als] het geziene,

Mediteer op [je eigen] bewustzijn¹ als hun getuige².

Dit is meditatie met dualiteit, geassocieerd met het geziene.³

¹ Eigen bewustzijn: het Zelf, de Getuige van alle mentale activiteiten.

² Wees alleen getuige van de gedachten die oprijzen en dan weer verdwijnen.

³ *Savikalpa samādhi* geassocieerd met objecten.

De oefening van interne meditatie met dualiteit (*savikalpa samādhi*), geassocieerd met woorden wordt nu besproken.

असङ्गस्सच्चिदानन्दः स्वप्रभो द्वैतवर्जितः ।

अस्मीति शब्दविद्धोऽयं समाधिस्सविकल्पकः ॥ २५ ॥

*asaṅgassaccidānandaḥ svaprabho dvaitavarjitah,
asmīti śabdavidho'yaṁ samādhissavikalpakah. (25)*

asaṅgaḥ: ongehecht; *saccidānandaḥ*: Bestaan-bewustzijn-gelukzaligheid; *svaprabhaḥ*: uit zichzelf stralend; *dvaita varjitah*: vrij van dualiteit; *asmīti*: Ik ben dat; *śabda viddhaḥ*: geassocieerd met woorden; *ayam*: dit is; *samādhissavikalpakah*: de oefening van meditatie met woorden (object).

- 25. “Ik ben Bestaan-bewustzijn-gelukzaligheid,
Ongehecht, uit zichzelf stralend en vrij van dualiteit.”
Dit is de oefening van meditatie met dualiteit,
Geassocieerd met woorden.¹**

¹ Meditatie met dualiteit, geassocieerd met woorden. In vers 24 wordt de oefening van interne meditatie met dualiteit, geassocieerd met een object, uitgelegd. De oprijzende en verdwijnende gedachten zijn daarbij de objecten die door de getuige worden gezien. In de oefening van interne meditatie met woorden wordt er rechtstreeks, onophoudelijk en herhaaldelijk op de essentie van het Zelf door middel van woorden gemediteerd. Hier richt de mediterende zich uitsluitend op het besef van bijvoorbeeld “Ik ben Bestaan-bewustzijn-gelukzaligheid. Ongehecht, uit zichzelf stralend en vrij van dualiteit.”

Nu wordt de hogere vorm van meditatie, de interne niet-duale meditatie, (*nirvikalpa samādhi*), beschreven.

स्वानुभूतिरसावेशाद् दृश्यशब्दावुपेक्ष्य तु।

निर्विकल्पस्समाधिस्स्यात् निवातस्थितदीपवत् ॥ २६ ॥

svānubhūtirasāveśād dṛśyaśabdāvupekṣya tu,
nirvikalpassamādhissyāt nivātasthitadīpavat. (26)

svānubhūti: realisatie van het Zelf; *rasa*: (in de) gelukzaligheid (van); *āveśād*: volledig geabsorbeerd zijn; *dṛśyaśabdāu*: het geziene en de woorden beide; *upekṣya*: vrij van, genegeerd hebbend; *tu*: maar; *nirvikalpaḥ samādhi*: de niet-duale staat van meditatie; *syāt*: is; *nivātasthita*: beschermt voor de wind; *dīpavat*: (vlam van olie) lamp.

26. Maar de niet-duale staat van meditatie¹ lijkt

Een [niet flikkerende] vlam op een windvrije plaats,

Als gevolg van volledig geabsorbeerd zijn in de gelukzaligheid

Van de realisatie van het Zelf, vrij van het geziene en van woorden.

¹ In tegenstelling tot *savikalpa samādhi* is er bij *nirvikalpa samādhi* geen sprake van dualiteit in de vorm van de mediterende en het object van meditatie. De gedachten zijn, als het ware, opgelost in het bewustzijn en er is alleen gewaarwording van stilte voorbij het menselijke bevattingvermogen. Dit wordt vergeleken met een kalme oceaan zonder golven.

De beoefening van interne meditatie (verzen 24-26) heeft betrekking op het individu, de externe meditatie heeft betrekking op de door hem waargenomen wereld. Externe meditatie in associatie met het geziene wordt nu eerst uitgelegd.

हृदीव बाह्यदेशेऽपि यस्मिन् कस्मिंश्चवस्तुनि।

समाधिराद्यस्सन्मात्रात् नामरूपपृथक्कृतिः ॥ २७ ॥

*hr̥dīva bāhyadeśe'pi yasmin kasmimścavastuni,
samādhirādyassanmātrāt nāmarūpaprthakkṛtiḥ. (27)*

hr̥dīva: in het Hart; *bāhya*: buiten, extern; *deśe*: plaats; *api*: ook; *yasmin kasmimśca vastuni*: in welk object dan ook; *samādhīḥ*: meditatie is moge-lijk; *ādyah*: het eerste; *sat mātrāt*: van puur bestaan; *nāmarūpa*: (van de) naam en vorm; *prthakkṛtiḥ*: de handeling van scheiden.

- 27. De eerste soort [externe] meditatie kan beoefend worden
Met elk willekeurig extern object, net als bij interne meditatie¹.
Die meditatie is het scheiden van naam en vorm
Van puur [en onveranderlijk] bestaan².**

¹ Interne meditatie: zie verzen 24, 25, 26.

² Die meditatie is het scheiden van naam en vorm van puur bestaan: elk waargenomen object, een ding of een wezen, groot of klein, grof of fijn, dichtbij of veraf kan voor de beoefening van deze soort meditatie dienen. Derhalve is het niet nodig met dichte ogen te mediteren en men kan zich midden in de wereld bevinden, lopend, pratend, etend of zittend enz. Elk object heeft vijf aspecten (vers 20); bestaan, verschijning, dierbaarheid, vorm en naam. De eerste drie aspecten behoren tot de Werkelijkheid (Brahman) en de laatste twee tot de wereld. Het richten van de aandacht op de Werkelijkheid (Brahman) als de bestaansgrond (substraat) van naam en vorm, wordt meditatie geassocieerd met het geziene genoemd.

Geen object kan zonder zijn bestaansgrond bestaan. ‘Pot’ is een naam toegekend aan een specifieke vorm. De naam hangt van de vorm af en derhalve dient het genegeerd te worden bij de beoefening van deze soort meditatie. De vorm is gemaakt van klei. Wanneer de vorm wordt genegeerd blijft zijn bestaansgrond over. Door dit proces van het negeren van vorm te continueren komt men ten slotte tot die bestaansgrond die geen andere bestaansgrond heeft. Bewustzijn! Zijn bestaan hangt van niets anders af dan van zichzelf. Hij alleen verleent bestaan aan alles. Gewaarzijn van ‘Bestaan’ of bewustzijn als de bestaansgrond zelf is deze meditatie.

Wijzend naar een boom werd een wijze gevraagd wat het is. Hij antwoordde ‘het is bewustzijn in de vorm van een boom’.

Wanneer de ziener en het geziene worden onderscheiden wordt de ziener gekend als het Zelf. Op dezelfde wijze wordt het Zelf gekend door meditatie op de werkelijkheid waardoor de werkelijkheid van de onwerkelijkheid in de uiterlijke wereld gescheiden wordt.

अखण्डैकरसं वस्तु सच्चिदानन्दलक्षणम्।
इत्यविच्छिन्नचित्तेयं समाधिर्मध्यमो भवेत्॥ २८ ॥

*akhaṇḍaīkarasaṁ vastu saccidānandalakṣaṇam,
ityaviccinnacinteyam samādhirmadhyamo bhavet. (28)*

akhaṇḍaḥ: ongedeeld; *ekarasaṁ*: van dezelfde (enkelvoudige) essentie; *vastu*: Werkelijkheid; *saccidānanda*: Bestaan-bewustzijn-gelukzaligheid; *lakṣaṇam*: van de natuur; *iti*: dus; *aviccinna*: ononderbroken; *cintā*: overweging, contemplatie, reflectie; *samādhīḥ*: meditatie; *madhyamaḥ*: middensoort; *bhavet*: is.

**28. Werkelijkheid is ongedeeld, van dezelfde essentie,
Van nature Bestaan-bewustzijn-gelukzaligheid.
Zulk een ononderbroken contemplatie
Is meditatie van de middensoort¹.**

¹ Middensoort: qua gradatie plaatst Śaṅkarā kennelijk deze meditatie tussen de externe meditatie in associatie met het geziene (*savikalpa samādhī*) in vers 27 en de externe niet-duale meditatie (*nirvikalpa samādhī*) in vers 29. Het is meditatie met dualiteit geassocieerd met woorden betreffende de externe wereld.

De Werkelijkheid is noch verdeeld noch verdeelbaar daar het vormloos is. Bij deze middensoort meditatie wordt de mediterende zich alleen gewaar van de Werkelijkheid (Brahman) overal. Zijn aandacht richt hij op de Werkelijkheid met woorden als ‘onverdeeld’, ‘ongebonden’, ‘tijdloos’, ‘alomvattend’ enz.

Nu wordt de externe niet-duale meditatie, *nirvikalpa samādhi*, beschreven.

स्तब्धीभवो रसास्वादात् तृतीयः पूर्ववन्मतः।

एतैः समाधिभिः षड्विः नयेत् कालम् निरन्तरम्॥ २९॥

stabdhībhavo rasāsvādāt tṛtīyaḥ pūrvavanmataḥ,

etaiḥ samādhibhiḥ ṣaḍbhiḥ nayet kālam nirantaram. (29)

stabdhī bhavaḥ: totale stilte (binnenin); *rasa āsvādāt*: ervaring of smaak van gelukzaligheid; *tṛtīyaḥ*: (is de) derde soort; *pūrvavat*: zoals eerder; *mataḥ*: beschreven; *etaiḥ*: met deze; *samādhibhiḥ*: meditaties; *ṣaḍbhiḥ*: zes; *nayet*: besteden; *kālam*: tijd; *nirantaram*: altijd, constant.

- 29. De absolute innerlijke stilte¹ bij de ervaring van gelukzaligheid
Is de derde soort meditatie² zoals eerder beschreven³.
[Men] dient zijn tijd voortdurend
Aan deze zes soorten⁴ meditatie te besteden.**

¹ Absolute innerlijke stilte: teken van het volledig in het absolute opgelost zijn van het ego tezamen met al zijn attributen.

² Derde soort meditatie: zie voetnoot bij vers 28.

³ Eerder beschreven: zoals beschreven in vers 26 is er geen dualiteit meer en gedachten betreffende illusoire verschijnselen (de externe wereld) zijn als het ware opgelost in het bewustzijn. Er is alleen gewaarwording van stilte voorbij het menselijke bevattingvermogen dat door de beperkingen van het denken niet verwoord kan worden.

⁴ Zes soorten: zie voetnoot bij vers 23 en bijlage 2.

Het volgende vers verklaart dat als gevolg van constante beoefening van meditatie een natuurlijke staat intreedt (*sahaja nirvikalpa samādhi*). Dan is er niets anders dan Werkelijkheid.

देहाभिमाने गलिते विज्ञाते परमात्मनि।

यत्र यत्र मनो याति तत्र तत्र समाधयः ॥ ३० ॥

dehābhimāne galite vijñāte paramātmani,
yatra yatra mano yāti tatra tatra samādhayaḥ. (30)

dehābhimāne: identificatie met het lichaam; *galite*: wegvallen, verdwijnen; *vijñāte*: wordt gekend; *paramātmani*: het Opperste of Allerhoogste Zelf; *yatra yatra*: waar ook; *mano*: het denken (*manas*); *yati*: gaat; *tatra tatra*: daar en daar; *samādhayaḥ*: is er meditatie (*samādhi*).

**30. Met de verdwijning van de identificatie met het lichaam
Wordt het Allerhoogste Zelf gekend,
Waar ook het denken dan naar toe gaat
Is er de ervaring van meditatie¹.**

¹ Het uiteindelijke doel van meditatie is niet het tijdelijk doen ophouden van mentale activiteit, maar het zich bevrijden van de identificatie met het lichaam zodat het opperste Zelf overal en altijd permanent gekend wordt (*vijñāte paramātmani*). Dan is meditatie een natuurlijke staat (*sahaja nirvikalpa samādhi*) en is er niets anders dan Brahman, de Werkelijkheid alleen. Alle dualiteit is verdwenen en alles, van dichtbij tot het verste wordt ervaren als één, zonder delen, onveranderlijk, eeuwig, oneindig.

Nu, ten slotte, wordt de realisatie van het Opperste Zelf verwoord in de taal der *Upaniṣads*¹.

भिद्यते हृदयग्रन्थिः चिद्यन्ते सर्वसंशयाः ।

क्षियन्ते चास्यकर्माणि तस्मिन् दृष्टे परावरे ॥ ३१ ॥

*bhidyate hṛdayagranthiḥ cidyante sarvasaṁśayāḥ,
kṣiyante cāsyakarmāṇi tasmin dr̥ṣṭe parāvare. (31)*

bhidyate: doorgehakt; *hṛdaya-granthiḥ*: de knoop van het hart; *cidyante*: opgelost, afgedaan; *sarvasaṁśayāḥ*: alle twijfels; *kṣiyante*: opraken ; *ca*: en; *asya*: van dit (hem); *karmāṇi*: alle karma's (effecten van vroegere handelingen); *tasmin*: dat; *dr̥ṣṭe*: bij het zien; *parāvare*: Hem die hoog en laag is, overal is.

**31. De hartknoop is doorgehakt²,
Geen twijfel³ bleef overeind,
Alle karma's⁴ zijn uitgedoofd.
Bij het zien van Hem die hoog en laag⁵ is.**

¹ *Muṇḍaka Upaniṣad* 2.2.8, letterlijk overgenomen.

² De hartknoop is doorgehakt: de hartknoop is de symbolische uitdrukking van de verbinding tussen het Zelf en het lichaam, ofwel de identificatie met het lichaam ten gevolge van valse opleggingen op het Zelf.

³ Twijfel: twijfels betreffende de werkelijkheid van het individu en de wereld.

⁴ *Karma*'s: alle handelingen tot het moment van realisatie inclusief die van vroegere levens laten geen residu meer over, alsof ze tot een droom behoorden.

⁵ Hij die hoog en laag is: Alles bevattende, van de hoogste tot de laagste, inhoudende zowel de oorzaak (schepper) als zijn effecten (de wereld), het Al.

In vers 32 zegt Śaṅkara dat de jīva zich in drie waarheidsniveaus van bestaan manifesteert: de *prātibhāsika satya*, *vyāvahārika satya* en *pāramārthika satya*.

अवच्छिन्नश्चिदाभासस्तृतीय स्वप्नकल्पितः ।

विज्ञेयस्त्रिविधो जीवस्तत्रीयः पारमार्थिकः ॥ ३२ ॥

avacchinnaścidābhāsastrīya svapnakalpitaḥ |
vijñeyastrividho jīvastatrīyaḥ pāramārthikaḥ ||32||

avacchinna: begrensd; *cidābhāsaḥ*: onwerkelijke voorstelling van het bewustzijn; *trīyaḥ*: de derde; *svapnakalpitaḥ*: zoals in dromen ingebeeld; *vijñeyah*: dient te worden gekend; *iti trividhaḥ*: deze drie soorten; *jīva*: belichaamd wezen; *tatra*: onder hen; *ādyah*: de eerste; *pāramārthikaḥ*: (is) de werkelijke aard (van de jīva).

- 32. De jīva manifesteert zich op drie verschillende wijzen;
De tweede¹ en derde² zijn de begrensde onwerkelijke voorstellingen
Respectievelijk in de wakende staat en in de droomstaat.
Maar de eerste³ is de werkelijke aard van de jīva.**

¹ *vyāvahārika jīva*, het individu in de wakende staat. Zie ook toelichting in de inleiding.

² *prātibhāsika jīva*, het individu in de droomstaat en dergelijke. Zie ook toelichting in de inleiding

³ De jīva in deze eerste staat van bewustzijn, de *pāramārthika jīva*, kan hier niet in herkenbare vorm beschreven worden, zoals die in de wakende- en in de droomstaat, omdat hij vrij is van elke vorm van kenmerken of bedekkingen (*upādhi*) en geen object van waarneming is. Zijn aard is puur bewustzijn.

Nu wordt het niet-verschillend van Brahman zijn van de jīva aan de orde gesteld¹.

अवच्छेदः कल्पितः स्यादवच्छेद्यं तु वस्तवम्।

तस्मिन् जीवत्मारोपाद् ब्रह्मत्वं तु स्वभावतः ॥ ३३ ॥

*avacchedaḥ kalpitaḥ syādavacchedyaṁ tu vastavam |
tasmin jīvatmāropād brahmatvaṁ tu svabhāvataḥ ||33||*

avacchedaḥ: begrenzing; *kalpitaḥ syāt*: is denkbeeldig, verondersteld, aangenomen, illusoir; *tu*: maar; *avacchedyaṁ*: wat als begrensd schijnt; *vastavam*: waarin (Brahman); *tasmin*: in dat (Brahman); *jīvatmām*: jīvaschap verschijnt; *āropād*: wegens oplegging; *brahmatvaṁ*: (het is) van de natuur van Brahman; *tu*: maar; *svabhāvataḥ*: op natuurlijke wijze.

33. Begrenzing² is denkbeeldig,

Maar wat begrensd schijnt is werkelijk³.

Het jīvaschap⁴ (van het Zelf) ontstaat door opleggingen,

Maar het heeft, vanzelfsprekend, de aard van Brahman.

¹ Het gekende of geziene, zie Brahmajñānāvalīmālā vers 20.

² Zoals goud in vele vormen schijnt als sieraden en klei als potten enz. zo ook schijnt het vormloze Zelf als een individu door identificatie met verscheidene kenmerken zoals man, vrouw, vader, moeder, bakker enz.

³ Zoals goud in sieraden, klei in potten en het Zelf in het individu, of jīva.

⁴ Het zich als een individu voordoen van het Zelf vindt zijn oorzaak in identificatie met opleggingen als gevolg van onwetendheid of het vergeten zijn van zijn ware aard.

Dat de Vedische verklaringen betrekking hebben op de eenzelvigheid van Brahman met de *pāramārthika jīva* en niet met de illusoire *vyāvahārika jīva* en *pratibhāsika jīva* wordt in de volgende vers gesteld.

अवच्छिन्नस्य जीवस्य पुर्णेन ब्रह्मणैकताम् ।
तत्त्वमस्यादिवाक्यानि जगुर्नेतरजीवयोः ॥ ३४ ॥

avacchinnasya jīvasya purnena brahmaṇaikatām |
tattvamasyādivākyaṇi jagurnetarajīvayoḥ ||34||

avacchinnasya jīvasya: van de begrensde, [afgescheiden] jīva; *purnena brahmaṇa*: met Brahman die zonder delen is; *ekatām*: eenzelvigheid, gelijkheid; *tattvamasyādivākyaṇi*: [Vedische] verklaringen zoals 'Dat zijt Gij'; *jaguh*: verklaren; *na*: niet; *etarajīvayoḥ*: met de twee andere jīvas.

34. Vedische verklaringen zoals 'Dat zijt Gij' verklaren
De eenzelvigheid van de ondeelbare Brahman met de jīva¹,
Maar niet in de betekenis
Van de andere twee jīva's².

¹ *Pāramārthika jīva*

² *Vyāvahārika jīva* en *pratibhāsika jīva*.

Dat het verschijnsel van de denkbeeldige jīva¹ het gevolg is van de begrenzendende kenmerken die op Brahman gelegd worden, wordt in het volgende vers gezegd.

ब्रह्मण्यवस्थिकता माया विक्षेपावृतिरुपिणी ।

आवृत्याखण्डतां पस्मिन् जगज्जीवौ प्रकल्पयेत् ॥ ३५ ॥

brahmanyavasthikatā māyā vikṣepāvṛtirupiṇī |

āvratyākhaṇḍatām tasmin jagajjīvau prakalpayet ||35||

brahmaṇa: in Brahman; *avasthikatā*: rust; *māyā*: *māyā*, illusie; *vikṣepāvṛtirupiṇī*: gekenmerkt door projectie (*vikṣepa*) en versluiering (*avṛta*); *āvratyā*: versluiert hebbend; *akhaṇḍatām*: onzichtbare aard; *tasmin*: in (Brahman); *jagajjīvau*: zowel de wereld als de jīva; *prakalpayet*: verbeeldt.

35. In Brahman vindt māyā zijn kracht

Van versluiering en projectie².

Het versluiert Brahman en doet Hem verschijnen

Als de wereld en het belichaamd wezen (jīva).

¹ *Vyāvahārika jīva* en *prātibhāsika jīva*

² *Avṛtiṣakti* en *vikṣepaṣakti*, zie Vivekacūḍāmaṇi 108-110 en 113-115.

Het volgende vers legt uit hoe het individu (de jīva) en de wereld tot stand komen.

जिवो धीस्थश्चिदभासो भवेद्भोक्ता हि कर्मकृत्।
भोग्यरूपमिदं सर्वं जगत् स्याद्भूतभौतिकम् ॥ ३६ ॥

*jivo dhīsthaścidābhāso bhavedbhoktā hi karmakṛt |
bhogyarupamidaṁ sarvaṁ jagat syādbhūtabhautikam ||36||*

jivo: jīva; *dhīsthaḥ*: in de buddhi; *cidabhāsaḥ*: bedrieglijke voorstelling van bewustzijn; *bhaved*: wordt; *bhoktā*: alsmede; *hi*: omdat (of daarom); *karmakṛt*: de doener; *bhogyarupaṁ*: van de aard van de plezierobjecten; *idaṁ sarvaṁ*: al (deze); *jagat*: universum; *syād*: wordt genoemd; *bhūtabhautikam*: bestaande uit objecten.

**36. Wanneer bewustzijn door het misleide intellect¹ handelt
En de gevolgen daarvan ondergaat, heet het jīva.
En dit alles, bestaande uit de elementen² en hun voortbrengsels,
Die als ervaringsobjecten dienen, wordt wereld genoemd.**

¹ Buddhi. Intellect is de weerspiegeling van bewustzijn en heeft het vermogen tot kennen. In zijn zuivere vorm manifesteert het zich als de getuige. Wanneer het zich met de bedekkingen (*upādhi's of māyā*) identificeert verbeeldt het zich de doener te zijn. De bedekkingen vormen de geest. De weerspiegeling van het intellect op de geest is de jīva, die zich met de geest identificeert, zoals een reflectie op een spiegel de vorm van de spiegel aanneemt.

² Subtiel en grofstoffelijk.

Alleen in de staat van zelfvergetelheid bestaan jīva en de wereld als gevolg van māyā.

अनादिकालमारभ्य मोक्षात् पूर्वमिदं द्वयम्।
व्यवहारे स्थितं तस्मादुभयं व्यावहारिकं ॥ ३७ ॥

*anādikālamārabhya mokṣāt pūrvamidaṁ dvayam |
vyavahāre sthitam tasmādubhayaṁ vyāvahārikaṁ ||37||*

anādikālamārabhya: sinds beginloze tijden; *mokṣāt pūrvam*: tot men bevrijding verwerkelijk; *idaṁ dvayam*: deze twee; *vyāvahāre sthitam*: hebben slechts empirisch (praktisch, ervaarbaar) bestaan; *tasmāt*: daarom; *ubhayaṁ*: beiden; *vyāvahārikaṁ*: van empirische (handelende in wakende staat) aard.

**37. Deze twee¹, hebben sinds beginloze tijden
Alleen een empirisch² bestaan
Dat voort duurt tot de realisatie van bevrijding³.
Daarom worden ze empirisch genoemd.**

¹ Jīva (individu) en jagat (wereld)

² Op ervaring gebaseerd (*vyāvahārika*). De jīva en de wereld zijn noch werkelijk noch onwerkelijk. Maar omdat hun bestaan door ervaring gekend wordt, worden ze van empirische aard genoemd (*vyāvahārika*). Zie ook de toelichting in voetnoot van vers 16.

³ Ophouden van alle verbeeldingen.

In het volgende vers wordt de droomstaat besproken. Door het vergeten (bedekken) van de werkelijke aard van het Zelf (onwetendheid) wordt er een persoonlijke entiteit (jīva) en een wereld gecreëerd.

चिदाभासस्थिता निद्रा विक्षेपावृतिरुपिणी ।
आवृत्य जीवजगतो पूर्वे नूले तु कल्पयेत् ॥ ३८ ॥

cidābhāsasthitā nidrā vikṣepāvṛtirupiṇī |
āvṛtya jīvajagato pūrve nūle tu kalpayet ||38||

cidābhāsasthitā: verkeerde voorstelling in samengang met bewustzijn; *nidrā*: slaap; *vikṣepāvṛtirupiṇī*: van de aard van versluiering en projectie; *āvṛtya*: versluiering; *jīvajagataḥ*: jiva en de wereld; *pūrve*: eerst; *nūle*: nieuw; *tu*: maar; *kalpayet*: verbeeldt.

**38. Slaap, in samenhang met de misleide voorstelling¹ in bewustzijn
Is van de aard van versluiering en projectie.
Hij bedekt eerst het persoonlijke zelf² en de kenbare wereld,
En dan verbeeldt hij ze in dromen opnieuw.**

¹ Māyā, door *buddhi*, of intellect.

² Jīva, het individu.

Het volgende vers stelt dat dromen op zichzelf bestaan en geen continuïteit hebben. Ze kunnen daarom niet werkelijk zijn.

प्रतीतिकाल एवैते स्थितत्वात् प्रातिभसिकके।

न हि स्वप्नाप्रबुद्धस्य पुनः स्वप्ने स्थितिस्तयोः ॥ ३९ ॥

pratītikāla evaite sthitatvāt prātibhasikake |

na hi svapṇaprabuddhasya punaḥ svapne sthitistayoh ||39||

pratītikāla evaite sthitatvāt: deze twee vanwege hun bestaan alleen tijdens [droom] ervaring; *prātibhasikake*: illusoir; *na*: niet; *hi*: omdat; *svapṇaprabuddhasya*: voor de van slaap ontwaakte; *punaḥ*: weer; *svapne*: in [nieuwe] droom; *sthiti*: bestaan.

39. Deze twee¹ zijn verbeeldingen;

Zij bestaan alleen tijdens droomervaring.

Want niemand ziet na het ontwaken uit een droom

Ze weer wanneer hij opnieuw droomt².

¹ De waarnemende jīva en de waargenomen wereld.

² Droomervaringen hebben geen continuïteit omdat ze onwerkelijk zijn.

Nu wordt het onderscheid tussen de jīva's in de wakende en in de droomstaat uitgelegd.

प्रातिभासिकजीवो यस्तज्जगत् प्रतिभासिकम्।
वास्तवं मन्यतेऽन्यस्तु मिथ्येति व्यावहारिकः ॥ ४० ॥

*prātibhāsikajīvo yastajjagat pratibhāsikam |
vāstavaṁ manyate'nyastu mithyeti vyāvahārikah ||40||*

prātibhāsikah: illusoire, dromende (als verbeeld in droom); *jīva*: jīva; *jah*: wie (is); *tat*: dat; *jagat*: wereld; *pratibhāsikam*: illusoir (waargenomen in droom); *vāstavaṁ*: werkelijk; *manyate*: denkt; *tu*: maar; *mithyeti*: onwerkelijk; *vyāvahārikah*: van empirische aard.

40. De *prātibhāsika jīva*¹ beschouwt,
De droomwereld als werkelijk.
De *vyāvahārika jīva*² echter
Beschouwt die wereld³ als onwerkelijk.

¹ De jīva in de droomstaat.

² De jīva in de wakende staat.

³ De droomwereld

Vervolgens wordt het onderscheid tussen de jīva in de wakende staat en de werkelijke jīva uitgelegd.

व्यावहारिकजीवो यस्तज्जगद्व्यावहारिकम् ।
सत्यं प्रतज्जेति मिथ्येति मन्येति पारमार्थिकः ॥ ४१ ॥

*vyāvahārikajīvo yastajjagadvyāvahārikam |
satyaṁ pratjeti mithyeti manyeti pāramārthikaḥ ||41||*

vyāvahārika: wakende, empirische, handelende; *jīvaḥ*: jīva, individu; *yaḥ*: wie; *saḥ*: hij; *tat*: dat; *jagat*: wereld; *vyāvahārikam*: wakende, empirische; *satyaṁ*: werkelijk; *pratjeti*: ziet; *mithya iti*: onwerkelijk; *manyeti*: denkt, ziet als, beschouwt; *pāramārthikaḥ*: de werkelijke (jīva);

**41. De *vyāvahārika jīva*¹ ziet deze wereld
[In wakende staat] als werkelijk.
Maar de *pāramārthika jīva*²
Weet dat het onwerkelijk is.**

¹ De jīva in de wakende staat.

² De werkelijke, of non-duale, jīva.

In het volgende vers wordt gesteld dat alleen de werkelijke (non-duale) *pāramārthika* jīva die de staat van dualiteit van *vyāvahārika* jīva is ontstegen zijn eenzelvigheid met Brahman kent, zoals dat in de *mahāvākya*'s is uitgelegd.

पारमार्थिकजीवस्तु ब्रह्मैक्यं पारमार्थिकम् ।
प्रत्येति वीक्षते नान्यद्वीक्षते त्वनृतात्मणा ॥ ४२ ॥

*pāramārthikajīvastu brahmaikyam pāramārthikam |
pratyeti vīkṣate nānyadvīkṣate tvanṛtātmanā ||42||*

pāramārthikajīvaḥ: de werkelijke jīva; *tu*: maar; *brahmaikyam*: eenzelvigheid (gelijkheid) met Brahman; *pāramārthikaḥ*: werkelijk; *pratyeti*: weet; *vīkṣate*: ziet; *na*: niet; *anyat*: andere; *vīkṣate*: ziet; *tu*: maar; *anṛtātmanā*: als onwerkelijk.

**42. Alleen de *pāramārthika* jīva¹ weet dat
Zijn eenzelvigheid met Brahman werkelijk is.
Hij ziet geen ander², en weet
Als hij een ander ziet dat het onwerkelijk is³.**

¹ De werkelijke, of non-duale, jīva.

² *Chandogya Up. VII, 24, 1*: ‘Waar men niets anders ziet, niets anders hoort, niets anders weet, dat is het oneindige. Waar men iets anders ziet, dat is het eindige. Waarlijk, het oneindige is hetzelfde als het onsterfelijke en het eindige is hetzelfde als het sterfelijke.’

³ Zie *Upadeśa Sāhasī* vers 18.120: Het ego dat doordrongen wordt met de reflectie van bewustzijn wordt de kenner of de doener van de handeling van kennen genoemd. Hij die zichzelf (de getuige) kent als verschillend van deze drie (de doener, het object en het instrument) is de (werkelijke) kenner van het Zelf.

In de volgende twee verzen wordt gezegd dat eigenheden van iets in al zijn verschijningsvormen dezelfde zijn; zoals de eigenheden van water ook in de golven en de schuimkoppen aanwezig zijn, zo zijn ook de eigenheden van het Zelf (*sat-cit-ānanda*) in alle verschijningsvormen van de *jīva* aanwezig zijn.

माधुर्यद्रवशैत्यानि नीरधर्मास्तरङ्गके ।

अनुगम्याथ तन्निष्ठे फेनेऽप्यनुगता यथा ॥ ४३ ॥

साक्षिस्थाः सच्चिदानन्दाः सम्बन्धाद्यावहारिके ।

तद्वारेणानुगच्छन्ति तथैव प्रातिभासिके ॥ ४४ ॥

mādhuryadravaśaityāni nīradharmāstaraṅgake |
anugamyātha tanniṣṭhe phene'pyanugatā yathā ||43||

sākṣisthāḥ saccidānandāḥ sambanghādvyaāvahārike |
taddvāreṇānugacchanti tathaiva prātibhāsike ||44||

mādhuryadravaśaityāni: zoetheid, vloeibaarheid en kilte; *nīradharmāḥ*: eigenheden van water; *taraṅgake*: in de golf; *anugamyā*: eigen zijn aan; *tanniṣṭhe phene*: in het schuim waarvan hij (de golf) de bestaansgrond is;

sākṣisthāḥ: de (inherente) eigenheden van de getuige; *saccidānandāḥ*: Bestaan, Bewustzijn en Gelukzaligheid; *sambanghāt*: vanwege de relatie; *vyāvahārike*: in de vyavaharika (empirische, wakende) (*jīva*); *anugacchanti*: neemt de eigenheden over; *taddvāreṇa*: door hem; *prātibhāsike*: pratibhāsika (*jīva*); *yatha eva*: op dezelfde wijze (neemt de eigenheden over).

43-44. Op dezelfde wijze als de eigenheden van water

Zoals zoetheid, vloeibaarheid en kilte

Ook in de golven zitten en dan ook

In het schuim waar de golven de bestaansgrond van zijn,

Zo ook dringen Bestaan, Bewustzijn en Gelukzaligheid

Die de natuurlijke eigenheden van de getuige zijn

Schijnbaar door in de wakende *jīva*

En door deze ook in de dromende *jīva*.

Met het oplossen van de opgelegde verschijningsvormen in de bestaansgrond blijven de eigenheden van de verschijningsvormen in de bestaansgrond voortbestaan.

लये फेनस्य तद्धर्मा द्रवाद्याः स्युस्तरङ्गके ।
तस्यापि विलये नीरे तिष्ठन्त्येते यथा पुरा ॥ ४५ ॥

laye phenasya taddharmā drvādyāḥ syustaraṅgake |
tasyāpi vilaye nīre tiṣṭhantyeṭe yathā purā ||45||

phenasya laye: met de verdwijning van het schuim; *taddharmā*: zijn eigenschappen; *dravārmāḥ*: zoals vloeibaarheid enz.; *syuḥ taraṅgake*: in de golf bestaat; *tasyāpi vilaye*: ook met zijn verdwijning; *nīre*: in het water; *eti*: deze; *yathā purā*: zoals eerder; *tiṣṭhantyeṭe*: bestaat.

45. Met de oplossing van het schuim in de golf
Blijven zijn eigenheden¹ in de golf voortbestaan.
Zo ook blijven met de oplossing van de golf,
Deze eigenheden in het water voortbestaan.

¹ Zoals vloeibaarheid enz.

De in vers 45 uitgelegde feiten gelden eveneens voor de verschijningsvormen van de jīva.

प्रातिभासिकजीवस्य लये स्युर्व्यावहारिके ।

तल्लये सच्चिदानन्दाः पर्यवस्यन्ति साक्षिणि ॥ ४६ ॥

prātibhāsikajīvasya laye syurvyāvahārike |

tallaye saccidānandāḥ paryavasyanti sāksini ||46||

prātibhāsika jīvasya laye: met de verdwijning van de dromende jīva; *syu*: bestaat; *vyavahārike*; in de wakende jīva; *tallaye*: met de verdwijning daarvan; *saccidānandāḥ*: de eigenheden bestaan, bewustzijn en gelukzaligheid; *paryavasyanti*: lossen op; *sāksini*: in de getuige.

46. Met de oplossing van de *prātibhāsika jīva* in de *vyāvahārika jīva*
 Blijven zijn eigenheden¹ in de *vyāvahārika jīva* voortbestaan.
 Zo ook blijven met de oplossing van de *vyāvahārika jīva*
 In de getuige², zijn eigenheden in de getuige voortbestaan.

* * *

¹ Bestaan, Bewustzijn en Gelukzaligheid

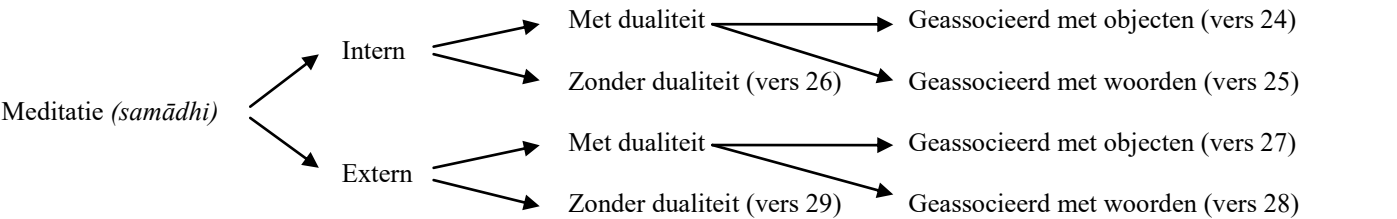
² *Pāramārthika jīva*.

Bijlage 1: Schematische weergave van de verzen 6, 8 en 9.

Het vlak van het papier stelt het onbegrensde bewustzijn *cit*, en het grijze deel het persoonlijke bewustzijn *citta* voor. Het licht van het bewustzijn doordringt alles, vandaar de stippellijn.

Vers Nr		Intellect (<i>buddhi</i>)					
6		Ego (<i>ahañkāra</i>)			denkvermogen (het interne orgaan) (<i>antaḥkāraṇa</i>)		
8	[Onder invloed van de <i>guṇa</i> :]	[<i>sattva</i>]	[<i>rajas</i>]	[<i>tamas</i>]	modificaties van <i>antaḥkāraṇa</i>		
	Identificatie van ego met:	bewustzijn (<i>cit</i>)	lichaam (<i>deha</i>)	Getuige (<i>sākṣi</i>)	<i>manas</i>	<i>buddhi</i>	<i>citta</i>
	is:	natuurlijk	karmisch	onwetendheid	gedachten (wil/twijfel, enz. zie vers 6)	onderscheidend vermogen (waar/onwaar)	herinnering en vreugde
	Uit zich als:	ik weet	ik ben mens	ik ben			
9	Duurt zolang:	ego als werkelijk beschouwd	karma bestaat	tot men ontwaakt			

Bijlage 2. Schematische weergave van de zes soorten van meditatie: intern (individu), extern (wereld), met dualiteit (*savikalpa*) en zonder dualiteit (*nirvikalpa*) volgens de verzen 23-29.

Bijlage 3

dr̥gdr̥śya viveka

*rūpaṁ dr̥śyaṁ locanaṁ dr̥k tad dr̥śyaṁ dr̥ktu mānasaṁ,
dr̥śya dhīrvrttayassākṣī dr̥geva na tu dr̥śyate. (1)*

*nīlapītastūlasūkṣmahrasvadīrghādi bhedataḥ,
nānāvidhāni rūpāṇi paśyellocanamekadhā (2)*

*āndhyamāndyapaṭutveṣu netradharmeṣu caikadhā,
saṁkalpayenmanaḥ śrotratvagādau yojyatāmidam (3)*

*kāmaḥ saṁkalpasamdehau śraddhā'śraddhe dhṛtītare,
hrīrdhīrbhīrityevamādīn bhāsayatyekadhā citiḥ. (4)*

*nodeti nāstmeyeṣā na vṛddhiṁ yāti na kṣayam,
svayaṁ vibhātyathāni bhāsayet sādhanam vinā. (5)*

*cicchāyā'veśato buddhau bhānam dhīstu dvidhā sthitā,
ekāhaṅkṛtiranyā syāt antaḥkaraṇarupin. (6)*

*chāyā'haṅkārayoraikyam taptāyaḥpiṇḍavanmatam,
tadahaṅkāratādātmyāt dehaścetanatāmagāt. (7)*

*ahaṅkārasya tādātmyam cicchāyādehasākṣibhiḥ,
sahajaṁ karmajaṁ bhrāntijanyaṁ ca trividham kramāt. (8)*

*saṁbandhinossatornāsti nivṛttissahajasya tu,
karmakṣayāt prabodhāt ca nivartete kramādubhe. (9)*

*ahaṅkāralaye suptau bhavet deho'pyacetanaḥ,
ahaṅkāravikāsārdhaḥ svapnassarvastu jāgaraḥ (10)*

*antaḥkaraṇavṛttiśca citicchāyaikyamāgatā,
vāsanāḥ kalpayet svapne bodhe'ksairviṣayān bahiḥ. (11)*

*mano'haṅkṛtyupādānam liṅgamekaṁ jaḍātmakam,
avasthātrayamanveti jāyate mriyate tathā. (12)*

*śaktidvayaṁ hi māyāyā vikṣepāvṛtirūpakam,
vikṣepaśaktirliṅgādibrahmaṇḍāntam jagat sṛyete. (13)*

*sṛṣṭirnāma brahmarūpe saccidānandavastuni,
abdhauphenādivat sarvanamarūpaprasāraṇā. (14)*

*antardr̥gdr̥śyayorbhedam bahiśca brahmasargayoḥ,
āvṛṇotyaparā śaktiḥ sā saṁsārasya kāranam. (15)*

*sākṣinaḥ purato bhāti līṅgaṁ dehena saṁyutam,
citicchāyāsamāveśāt jīvaḥ syād vyāvahārikaḥ. (16)*

*asya jīvatvamāropāt sākṣīnyapyavabhāsate,
āvṛtau tu vinaṣṭāyām bhede bhāte'payāti tat. (17)*

*tathā sargabrahmaṇośca bhedaṁāvṛtya tiṣṭhati,
yā śaktistadvaśādbrahma vikṛtatvena bhāsate. (18)*

*atrāpyāvṛtināśēnavibhāti brahmasargayoḥ,
bhedastayorvikāraḥ syāt sarge na brahmaṇi kvacit. (19)*

*asti bhāti priyaṁ rūpaṁ nāma cetyaṁśapañcakam,
ādyatrayaṁ brahmarūpaṁ jagadrūpaṁ tato dvayam. (20)*

*khavāyavagnijalorvīṣu deva tīryaṇnarādiṣu,
abhinnāssaccidānandāḥ bhidyate rūpanāmanī. (21)*

*upekṣya nāmarūpe dve saccidānandatparaḥ,
samādhim sarvadā kuryād hṛdaye vā'thavā bahiḥ. (22)*

*savikalpo nirvikalpaḥ samādhirdvividho hṛdi,
dṛśyaśabdānuviddhena savikalpaḥ punardvidhā. (23)*

*kāmādyāścittagā dṛśyaḥ tatsākṣitvena cetanam,
dhyāyet dṛśyānuviddho'yaṁ samādhīḥ savikalpaḥ. (24)*

*asaṅgassaccidānandaḥ svaprabho dvaitavarjitaḥ,
asmīti śabdaviddho'yaṁ samādhissavikalpakaḥ. (25)*

*svānubhūtirasāveśād dṛśyaśabdāvupekṣya tu,
nirvikalpassamādhissyāt nivāstasthitadīpavat. (26)*

*hṛdīva bāhyadeśe'pi yasmin kasmimścavastuni,
samādhirādyassanmātrāt nāmarūpapṛthakkrītiḥ. (27)*

*akhaṇḍaikaṛasaṁ vastu saccidānandalakṣaṇam,
ityaviccinnacinteyaṁ samādhirmadhyamo bhavet. (28)*

*stabdhībhave rasāsvādāt tṛtīyaḥ pūrvavanmataḥ,
etaiḥ samādhībhiḥ ṣaḍbhiḥ nayet kālam nirantaram. (29)*

*dehābhimāne galite vijñāte paramātmāni,
yatra yatra mano yāti tatra tatra samādhayaḥ. (30)*

*bhidyate hṛdayagranthiḥ cidyante sarvasaṁśayāḥ,
kṣiyante cāsyakarmāṇi tasmin dṛṣṭe parāvare. (31)*

*avacchinnaścidābhāsaṣṭṛīya svapnakalpitaḥ |
vijñeyastrividho jīvastatrīdyāḥ pāramāṛthikaḥ ||32||*

*avacchedaḥ kalpitaḥ syādavacchedyaṁ tu vastavam |
tasmin jīvatmāropād brahmatvaṁ tu svabhāvataḥ ||33||*

*avacchinnaśya jīvaśya purnena brahmaṇaikaatām |
tattvamasyādivākyāni jagurnetarajīvayoḥ ||34||*

*brahmanyavasthikatā māyā vikṣepāvr̥tirupiṇī |
āvr̥tyākhaṇḍatām tasmin jagajjīvau prakalpayet ||35||*

*jivo dhīsthaścidābhāso bhavedbhoktā hi karmakṛt |
bhogyarupamidaṁ sarvaṁ jagat syādbhūtabhautikam ||36||*

*anādikālamārabhya mokṣāt pūrvamidaṁ dvayam |
vyavahāre sthitaṁ tasmādubhayaṁ vyāvahārikam ||37||*

*cidābhāsaṣṭhitā nidrā vikṣepāvr̥tirupiṇī |
āvr̥tya jīvajagato pūrve nūle tu kalpayet ||38||*

*pratītikāla evaite sthitaṭvāt prātibhasikake |
na hi svapṇaprabuddhasya punaḥ svapne sthitistayoḥ ||39||*

*prātibhāsikajīvo yastajjagat pratibhāsikam |
vāstavaṁ manyate'nyastu mithyeti vyāvahārikāḥ ||40||*

*vyāvahārikajīvo yastajjagadyāvahārikam |
satyaṁ pratyeti mithyeti manyeti pāramāṛthikaḥ ||41||*

*pāramāṛthikajīvastu brahmaikyam pāramāṛthikam |
pratyeti vīkṣate nānyadvīkṣate tvanṛtātmaṇā ||42||*

*mādhuryadravaśaityāni nīradharmāstaraṅgake |
anugamyātha tanniṣṭhe phene'pyanugatā yathā ||43||*

*sākṣisthāḥ saccidānandāḥ sambanghādyāvahārike |
tadvāreṇānugacchanti tathaiva prātibhāsike ||44||*

*laye phenasya taddharmā drvādyāḥ syustaraṅgake |
tasyāpi vilaye nīre tiṣṭhantyeti yathā purā ||45||*

*prātibhāsikajīvasya laye syurvyāvahārike |
tallaye saccidānandāḥ paryavasyanti sākṣiṇi ||46||*

Dṛg Dṛśya Viveka

English translation by Swami Nikhilananda

1. The form is perceived and the eye is its perceiver. It (eye) is perceived and the mind is its perceiver. The mind with its modifications is perceived and the Witness (the Self) is verily the perceiver, But It (the Witness) is not perceived (by any other).
2. The forms (objects of perception) appear as various on account of such distinctions as blue, yellow, gross, subtle, short, long etc. The eye, on the other hand, sees them, itself remaining one and the same.
3. Such characteristics of the eye as blindness, sharpness or dullness, the mind is able to cognize because it is a unity. This also applies to (whatever is perceived through) the ear, skin etc.
4. Consciousness illumines (such other mental states as) desire, determination and doubt, belief and non-belief, constancy and its opposite, modesty, understanding, fear and others, because it (Consciousness) is a unity.
5. This Consciousness does neither rise nor set. It does not increase; nor does it suffer decay. Being self-luminous, it illumines everything else without any other aid.
6. Buddhi appears to possess luminosity on account of the reflection of Consciousness in it. Intelligence (Buddhi) is of two kinds. One is designated egoity, the other as mind.
7. In the opinion of the wise, the identity of the reflection (of Consciousness) and of ego is like the identity of the fire and the (heated) iron ball. The body having been identified with the ego (which has already identified itself with the reflection of Consciousness) passes for a conscious entity.
8. The identification of the ego with the reflection of Consciousness, the body and the Witness are of three kinds, namely, natural, due to (past) Karma, and due to ignorance, respectively.
9. The mutual identification of the ego and the reflection of Consciousness, which is natural, does not cease so long as they are taken to be real. The other two identifications disappear after the wearing out of the result of Karma and the attainment of the knowledge of the highest Reality, respectively.
10. In the state of deep sleep, when (the thought of) ego disappears, the body also becomes unconscious. The state in which there is the half manifestation of the ego is called the dream state and the full manifestation of the ego is the state of waking.
11. The inner organ (mind) which is itself but a modification identifying itself with the reflection of Consciousness imagines (various) ideas in the dream. And

the same inner organ (identifying itself with the body) imagines objects external to itself in the waking state with respect to the sense-organs.

12. The subtle body which is the material cause of the mind and egoism is one and of the nature of insentiency. It moves in the three states and is born and it dies.

13. Two powers, undoubtedly, are predicated of Maya, viz., those of projecting and veiling. The projecting power creates everything from the subtle body to the gross universe.

14. The manifesting of all names and forms in the entity which is Existence-Consciousness-Bliss and which is the same as Brahman, like the foams etc. in the ocean, is known as creation.

15. The other power (of Maya) conceals the distinction between the perceiver and the perceived objects which are cognized within the body as well as the distinction between Brahman and the phenomenal universe which is perceived outside (one's own body). This power is the cause of the phenomenal universe.

16. The subtle body (Lingam) which exists in close proximity to the Witness (Sakshin) identifying itself with the gross body becomes the embodied empirical self, on account of its being affected by the reflection of Consciousness.

17. The character of an embodied self appears through false superimposition in the Sakshin also. With the disappearance of the veiling power, the distinction (between the seer and the object) becomes clear and with it the Jiva character of the Sakshin (Witness) disappears.

18. Similarly, Brahman, through the influence of the power that conceals the distinction between it and the phenomenal universe, appears as endowed with the attributes of change.

19. In this case also, the distinction between Brahman and the phenomenal universe becomes clear with the disappearance of the veiling power. Therefore change is perceived in the phenomenal universe, but never in Brahman.

20. Every entity has five characteristics, viz., existence, cognizability, attractiveness, form and name. Of these, the first three belong to Brahman and the next two to the world.

21. The attributes of Existence, Consciousness and Bliss are equally present in the Akasha (ether), air, fire, water and earth as well as in gods, animals and men etc. Names and forms make one differ from the other.

22. Having become indifferent to name and form and being devoted to Satchidananda, one should always practise concentration either within the heart or outside.

23. Two kinds of Samadhi to be practised in the heart (within one's self) are known as Savikalpa and Nirvikalpa. Savikalpa Samadhi is again divided into two classes, according to its association with a cognizable object or a sound (as an object).

24. Desire etc. centred in the mind are to be treated as (cognizable) objects. Meditate on Consciousness as their Witness. This is what is called Savikalpa Samadhi associated with (cognizable) objects.

25. I am Existence-Consciousness-Bliss, unattached, self-luminous and free from duality. This is known as the (other kind of) Savikalpa Samadhi associated with sound (object).

26. But the Nirvikalpa Samadhi is that in which the mind becomes steady like the (unflickering flame of a) light kept in a place free from wind and in which the student becomes indifferent to both objects and sounds on account of his complete absorption in the bliss of the realization of the Self.

27. The first kind of Samadhi is possible with the help of any external object as it is with the help of an internal object. In that Samadhi the name and form are separated from what is Pure Existence (Brahman).

28. The entity which is (always) of the same nature and unlimited (by time, space etc.) and which is characterised by Existence-Consciousness-Bliss, is verily Brahman. Such uninterrupted reflection is called the intermediate absorption, that is, the Savikalpa Samadhi associated with sound (object).

29. The insensibility of the mind (to external objects) as before, on account of the experience of Bliss, is designated as the third kind of Samadhi (Nirvikalpaka). The practitioner should uninterruptedly spend his time in these six kinds of Samadhi.

30. With the disappearance of the attachment to the body and with the realization of the Supreme Self, to whatever object the mind is directed one experiences Samadhi.

31. By beholding Him who is high and low, the fetters of the heart are broken, all doubts are solved and all his Karmas (activities and their effects) wear away.

32. There are three conceptions of Jiva (Consciousness), namely, as that limited (by) prana etc., as that presented (in the mind) and the third one Consciousness as imagined in dream (to have assumed the forms of man etc.)

33. Limitation is illusory but that which appears to be limited is real. The Jivahood (of the Self) is due to the superimposition of the illusory attributes. But really it has the nature of Brahman.

34. Such Vedic statements¹ as "That Thou Art" etc. declare the identity of partless Brahman with the Jiva who appears as such from the standpoint of

the 'Theory of limitation'. But it does not agree with the other two views (of Jiva).

35. Maya which has the double forces of projection and concealment veils the single and indivisible Brahman and in that Brahman creates the world and the individuals.

36. It is because the fallacious presentation of Consciousness located in the Buddhi performs various actions and enjoys their results, therefore it is called Jiva. And all this, consisting of the elements and their products which are of the nature of the objects of enjoyment, is called Jagat (universe).

37. These two, dating from time without beginning, have (only) empirical existence and exist till one attains liberation. Therefore both are called empirical.

38. Sleep, said to be associated with Consciousness wrongly presented (in the mind) and of the nature of concealment and projection, at first covers the (empirical) individual self and the cognized universe, but then imagines them (in dream) afresh.

39. These two objects (namely, the perceiving self and the perceived world) are illusory on account of their having existed only during the period of (dream) experience. It is because no one after waking up from dream sees those objects when one dreams again.

40. He who is the illusory Jiva thinks the illusory world as real but the empirical Jiva thinks (that world) as unreal.

41. He who is the empirical Jiva sees this empirical world as real. But the real Jiva knows it to be unreal.

42. But the Paramarthika Jiva knows its identity with, Brahman to be (alone) real. He does not see the other, (if he sees the other) he knows it to be illusory.

43-44. As such characteristics of water as sweetness, fluidity and coldness appear to inhere in the waves, and then also in the foams of which the waves are the substratum, so also Existence, Consciousness and Bliss which are the (natural characteristics of Sakshin) appear to inhere in the Vyavaharika Jiva on account of its relation (with Sakshin) and through it similarly inhere in the Pratibhasika Jiva.

45. With the disappearance of the foam (in the wave), its characteristics such as fluidity etc. merge in the wave; again with the disappearance of the wave in the water, these characteristics merge, as before, in the water.

46. With the disappearance of the Pratibhasika Jiva (in the Vyavaharika Jiva) Existence, Consciousness and Bliss (which are its characteristics) merge in the Vyavaharika Jiva. When that also disappears (in Sakshin) these characteristics (finally) merge in Sakshin.

* * *

Literatuur

Śaṅkara: **Dasa Sloki or Nirvana Dasakam**, *Translated by S. N. Sastri.*

Śaṅkara: **Dasa Sloki or Nirvana Dasakam** by Adhi Sankara Bhagawat Pada
Translated by P.R.Ramachander.

Śaṅkara: **Daśaślokī**, Vertaling Animesh Kumar, Stotratnavali – Gitapress.

Śaṅkara: **DAŚAŚLOKĪ: THE TEN-VERSED HYMN**, Śaṅkara the missionary, Vertaling Swami Chinmayananda, Central Chinmaya Mission Trust, Mumbai, ISBN: 8107597-181-9.

Śaṅkara: **THE TEN-VERSED HYMN of Sankaracharya**, Return to Shiva, Editor Raghavan Iyer, Concord Group Press, 1983, ISBN 0-88695-006-6.

Daśaślokī, Brahmajñānāvalīmālā, Epithets by Adi Śaṅkara, School of Philosophy Inc. 2011.

Śaṅkara: **Adi Sankaracharya's Brahma Jnanavali Mala**, Translated by S. N. Sastri.

Śaṅkara: **Dṛg-Dṛśya Viveka**: Vertaling Swami Nikhilananda, 1931, Sri Ramanakrishna Asrama, Mysore (46 verzen).

Śaṅkara: **Dṛg Dṛśya Viveka**: Vertaling Swami Tejomayananda. Chinmaya Mission Trust, 1994, India, ISBN: 978-81-7597-126-4 (31 verzen).

Śaṅkara: **Dṛg Dṛśya Viveka**: Vertaling Sri Ramana Maharshi. Opgenomen in 'The Collected Works of Ramana Maharshi' door Arthur Osborne, India (46 verzen).

Śaṅkara: **Dṛg Dṛśya Viveka**: Vertaling Clarissa, 2010, ISBN: 978-1-4452-0858-9 (31 verzen).

Śaṅkara: **Vivekacūḍamaṇi**: Vertaling F. Arav, 2010. ISBN/EAN: 978-90-816538-1-7 (versie van 580 verzen).

Uit de inleiding:

In het eerste deel van 31 verzen van *Dr̥gDr̥śyaViveka* legt Śaṅkara op beknopte wijze het onderscheid tussen de kenner en het gekende uit. De kenner is de getuige, onveranderlijk en eeuwig, het gekende illusie, veranderlijk en voorbijgaand. Wanneer echter de getuige zich identificeert met valse opleggingen ervaart deze zich als een individu, de *jīva*. Met het aangeven van de wijze waarop deze identificatie ongedaan kan worden gemaakt beschrijft Śaṅkara ten slotte de werkelijke aard van de *jīva*, niet verschillend van Brahman, zijnde de hoogste waarheid.

Zolang echter de *jīva* deze non-duale staat niet heeft verwerkelijkt bevindt hij zich in dualiteit, onderscheid makend tussen het 'ik' en de 'wereld', zowel in de wakende als in de droomstaat. Onderzoek naar wie dat 'ik' is en wat de 'wereld' is vindt plaats in de wakende staat. Het is dan vanzelfsprekend dat de *jīva* zich afvraagt wie dan de *jīva* is die in de wakende staat onderzoek doet en wie de dromende *jīva*. Śaṅkara beantwoordt deze vragen in de verzen 32 t/m 46.